کورتە سەرنجێك لەسەر ئابووری سۆسیالستی نموونە : ئەزموونی سۆڤیەت و چین

عەلی مەحموود محەمەد

ئێمە تاکو ئێستا جیاوازییەکی وا ناکەین لە نێوان مارکسییەت و سۆسیالیزم , لە زۆر بۆنەو کاتدا ئەو دوو دەستەواژەیە تێکەڵ دەکەین و لە بری یەکتر دایاندەنێین , لە ڕاستیدا مارکسییەت قوتابخانەیەکی فکرییە , بەڵام سۆسیالیزم سستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتییە , یەکەم تەبەنی دووەم دەکات بۆ شێوەی بەڕێوەبردنی وڵات و داڕشتنی دەستوور .

نووسین دەربارەی هەردوو دەستەواژەی مارکسییەت و سۆسیالیزم , تەنانەت لەو وڵاتانەی , کە ئەو دووە پێگەیان تیایدا لاوازە , گەرم و گوڕی و گرنگی دان پێی نووسین لەسەری , زۆر زیاترە لە ئایدۆلۆژییەکان دیکە , تەنانەت لە دەیەکانی ڕابردوو زۆر لە پارتە ناسیۆنالستەکانیش , بەرنامەکانیان بارگاویکرد بە بیری مارکسیزم .

تاکو ئەم چرکە ساتە , چەپەکانی جیهان , زۆرترین دەستەواژە , سۆسیالیزمە لە ئەدەبیات و بەرنامەی سیاسیی خۆیان بەکاری دەهێنن , بەڵام تاکو ئێستا نەیان توانیوە , وێنەیەکی کۆنکریت و نزیك لەو سۆسیالیزمە بە ئێمە نیشان بدەن و سنوورەکەی بۆ دەرەوەی خۆیان بکێشن , جیا لەوەی لە ڕابردوودا , بە ناوی سۆسیالیزمەوە تاقیکراوەتەوە , تاکو ئێمەی هەوادارانی ئەم تەوژمە بزانین ئەو سۆسیالیزمەی وا دەمانەوێت لە داهاتوودا دامەزرێت سیما گشتییەکانی چۆنە ؟؟؟ , هەر کۆپی ئەزمونەکانی ڕابردوو دەبێت , کە زۆر هەژار بوو لە هەمبەر وەڵامدانەوە بە بەها ئازادییەکان و وەڵامدانەوە بەپێداویستی و خۆشگوزەرانییەکانی مرۆڤ ؟؟ , یاخود سۆسیالزمێکی دیکەیە , هێشتا مەتەڵەکەی هەڵنەهێنراوە و نەخشەکانی لەسەر کاغەز نەکێشراوە , تەنها چەند ڕستەو دروشمێکە بە ئاسمانی خەیاڵی تۆباویانەی شۆڕشگێڕاندا دێت و دەچێت , هەرچەندە ژیان تەسکییەی بەرنامە سەرچڵە داڕێژراوە تۆباوییە دوور لە

ڕیالستییەکان ناکات , پرسیار و وەڵامەکانی یەکسانی بۆ داهاتوو دەهێڵێتەوە , دەرگای پێشکەوتن لەبەردەم مرۆڤایەتی دانەخراوە , هەر بۆیە ئەوپەڕی دالآنی مێژوو بینین خەونێکی پوچەڵە .

 گیان بەختی بۆ بەهایەك ئەنجام دەدەین , تەنها سەرەقەڵەمەکانی لە بیرو زەینماندایە , بەهەشتێکمان وێنا کردووە لە بیری خۆمان , هێشتا لەخەون زیاتر نییە , هەرچەندە خەونی سۆسیالستەکان خەونێکی پیرۆزە , درێژەی هەمان خەونە مەزنەکانی ڕابردووی مرۆڤایەتییە لە سپارتاکۆس و ئەخناتونەوە بۆ ئەبو زەڕ و عەماری کوڕی یاسرو ... تا دەگاتە پلانکی و برۆدۆنییەکان و سەدان ملیۆن مارکسیی دیکە بینیان و گیانبەختیان لە پێناویدا ئەنجامدا , خەونێك باوەڕی بە جیهانێکی دادپەروەر و یەکسانی مرۆڤەکان لە هەموو بوارەکاندا هەبێت   , ئەو جیهانەش بۆ ئێمەی یەکسانیخوازەکان کۆمەڵگەی سۆسیالیزمە , کۆمەڵگایەك هێشتا پەیمان بە نهێنی و وردەکارییەکانی نەبردووە .

لەبەر ئەوەی ژیان و شێوەو ئاستی بەرهەمهێنان و پێشکەوتن لە گۆڕاندایە , بۆیە ناتوانیین وێنای کۆتایی سۆسیالیزم , لە ئێستاوە بۆ داهاتوو بکەین (هیچ بەرنامەیەکی کاری سیاسی بێ مشتومڕو بڕاوە نییە و دەبێ لەگەڵ پووختەبوونی ئابووری , سیاسی و کۆمەڵایەتی بگۆڕدرێن (مێژووی بیروباوەڕی سیاسی – سڤین ئێریك لیدمان – وەرگێڕانی لە فارسییەوە عەلا نوری و دلێر میرزا – سلێمانی 2004 – وزارەتی ڕۆشنبیری ل 381) . ئەو پوختە بوونەش کاری کورت ماوە نییە (شێوەی بەرهەمهێنان , بە تێپەڕبوونی ڕۆژگار گۆڕانی بەسەردا هاتووە . ئامێرە بەرهەمهێنەرەکان پووختەبوونە . ئەمڕۆ مرۆڤ لە بڕێکی یەکسان لە کار , یا بە واتایەکی ڕاستر , لە کاتێکی یەکسانی کاردا , دەتوانێ بەرهەمی زیاتر لە هەزار ساڵ یا سەد ساڵ لەمەوپێش بە دەستبهێنێ .

لە سەرەتادا , هێزێکی جەستەیی و بڕێکی زۆر کەمی داهێنانی هزری مرۆڤی خێڵەکی , هێزی کاری ئەویان پێکدەهێنا کەرەسەی سادەکان , هێزی کاری نوێیان هێنایە ئاراوە . ئامێرەکانی کار هێدی هێدی و پتر کاراتربوون و بەرهەمهێنانی کەرەسەیی زیاتر بوو (مێژووی بیروباوەڕی سیاسی – سڤین ئێریك لیدمان – وەرگێڕانی لە فارسییەوە عەلا نوری و دلێر میرزا – سلێمانی 2004 – وزارەتی ڕۆشنبیری ل 361) .

ئێمە لە سەردەمێکدا ژیان بەسەر دەبەین , جیهان تیایدا بەچەشنێك بچوك بۆتەوە , گۆڕانکاری زۆر بچوك , بە خێرایی با , بەم سەرو ئەوسەریدا پەرت دەبێتەوە , دامەزراندنی سۆسیالیزم نەك لە وڵاتێکی گەورە , بگرە مام ناوەندیش , بومەلەرزەی سیاسی و ئابووری کاریگەرتر لە بۆمبەکەی هیرۆشیمای لێدەکەوێتەوە , هەر بۆیە شەڕی ئەمجارەی سۆسیالستەکان , چەندە کاردانەوەی لە شۆڕشەکانی ڕابردوو مەزنترە , ئەوەندەش دامەزراندنی سەختترە , چەندە سەرمایەداری گەشەبکات و زیاتر پەل و پۆ بۆ بەناو کێڵگەی ژیان بهاوێت , ئەوەندە زیاتر لە ڕەگ دەرهێنانی گران و ئەستەمە , هەر بۆیە دەبینین دەستی مۆرالیس لە پۆلیڤیا , کراوەترە لە لۆلای بەرازیلی لە ئەنجامدانی هەنگاوی ئابووری , چونکە لە پۆلیڤیا ئابوورییەکی سادە لە ئارادایە , ڕەگەکانی کورتە و دەرهێنانیان سانایە .

بەهۆی ئەوەی مرۆڤەکان , لە سستەمی سۆسیالستیدا , لە هەمبەر ئەو کارەی دەیکەن , کرێی جیا وەردەگرن , بەهۆی جودایی ماوەی کات و شێوەی کارەکە , یاخود جودایی ئاستی پسپۆڕیی , هەر کەسە بە پێی ئەو کارەی دەیکات , پاداشت لە هەبەری وەر دەگرێت , بۆیە جیاوازی لە نێوان داهاتی تاکەکانی کۆمەڵ لە کۆمەڵگەی سۆسیالستی هەر دەمێنێت , کرێی زێدە لە پێداویستی تاك کەڵەکە دەبێت

, پاشان ئەو زێدە کرێیە کەڵەکە کراوە , دەچێتە بواری سەرمایەگوزارییەوە و لە بازنەی بەرهەم هێناندا بەشدار دەبێت و سەرمایەی زێدە بەرهەم دەهێنێتەوە ..... ئەمەش نایەکسانییەك لە نێوان تاکەکانی کۆمەڵگا درووست دەکات .

کەواتە لە سستەمی سۆسیالستیدا , چینەکان و جیاوازی چینایەتی هەردەمێنێت , بەڵام جیاوازی ئاسمان و ڕێسمانی نێوان ئاستی تاکەکانی سستەمی پێشوو , لەوپەڕی بەرزییەوە لە ئاسمانەوە دادەبەزێتە سەر زەوی و بەچاوەکان لە یەکتر جودا دەکرێتەوە .

لە سستەمی ئابوری سۆسیالستیدا (بازاڕ – دراو – نرخ – کرێ –سەرمایەگوزاری – ئاڵوگۆڕی شمەك) دەمێنێت , ئەنجلز بۆچوونی وا بوو کە سۆسیالیزم هەر خودی سستەمی سەرمایەدارییە , وەلێ بە بێ سەرمایەدار (حولة مستقبل الصين- د.سمير امين –ثقافة الجديدة عدد 277).

ئەگەر لە سەرەتای سەدەی بیست , وەك لینین ئاماژەی پێدەدات , بنیات نانی سۆسیالیزم سەخت بوو , پاش سەرکەوتنی شۆڕش و بە دەستەوەگرتنی دەسەلآت و سەقامگیرکردنی ئاسایش , دەیان ساڵی دەویست بۆ گەیشتن پێی , لەو کات و زەمانە زۆر ئەستەمتر بوو لە بەدەستەوە گرتنی دەسەلآت لە لایەن سۆسیالستخوازەکانەوە , ئەوا لە ئێستادا , هەرچەندە سستەمی سەرمایەداری چەسپیوەو کامڵ بووە , چینی پرۆلیتاریای هاوچەرخی بە بەرفراوانی بەرهەم هێناوە , زەمینە مادییەکانی بنیات نانی سۆسیالیزم کامڵ بووە , بە پێی هەموو ئەو تایبەتمەندییانەی مارکس و ئەنگلز بونیان بە گرنگ دەزانی بۆ سەرکەوتنی شۆڕشی سۆسیالستی , ئێستا نەك تەنها ئەو زەمینەیە پێگەیشتووە لە زۆربەی وڵآتان , بە تایبەت پێشکەوتوو و پەرەستێنەکان , بگرە لە وڵآتە پێشکەوتووەکان ئەو پێوەرەی تێ پەڕاندووە , تێپەڕاندن لە وەرزیش , لە بەرژەوەندی بەردا نییە , هەر بۆیە مەترسی ئەوە هەیە , وەك ئەنگلز ئاماژەی پێداوە , ئەگەر سۆسیالیزم دانەمەزرێت کۆمەڵگا هەنگاو بەرەو بەربەریەت بنێت , ئەم بەربەرییەتەی وا هەر ئێستا فەندەمینتاڵە ئاینییە ڕەنگاوڕەنگەکان و نەرێتپارێزە نوێکان بە هاوبەشی هەر یەکەی لەبەرەیەکەوە کاری کاری بۆدەکەن .

نابێت ئەوە لەیاد بکەین سستەمی ئابوری سەرمایەداری , لەگەڵ گەشەی خۆیدا بۆتە سستەمێکی ئاڵۆز و بە ناخی چالاکییەکان و دەزگا ئابوورییەکاندا چۆتە خوارێ , وەك تۆڕی جاڵجاڵۆکە لق و پۆپی بە هەموو کونج و کەلەبەرەکانی کۆمەڵگا هاویشتووە , ناتوانرێت بە ئاسانی لە ڕەگ هەڵکێشرێت و پایەکانی تێك بشکێنرێت .

بە بەرفراوان بوونی ڕۆڵی بازاڕی پشك و دراو , قەبارەی بازرگانی دەرەکی و کاربردی ناوخۆیی , سەرمایەگوزاری دەرەکی و ناوەکی , ئابوورییەکی بزێوی بەرهەم هێناوە , دەست وەردەدات لە هەموو چالاکییەکی ئابووری و کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگەدا , خێراتر لە با سنورەکان دەبڕێت و ئەمسەرو ئەوسەر دەکات , کەمتر خۆی دەخاتە بەر سیرە و داوی ڕاوچییەوە , گرتن و ڕاوکردنی ئەستەمە , بگرە کارەساتیش دەخولقێنێت , بە عەقلییەتی ڕابردوو ناتوانرێت سەرکەوتن بە سەریدا بەدەست بهێنرێت و شۆڕش بەرپابکرێت .

ئەم کەرتانە لە ئابووری , شلەقان و تەکان و شۆڕش تەحەمول ناکەن , تەنانەت بە نەخۆشی و بومەلەرزەو تیرۆر و هەڕەشە و ڕەشەبا دەلەرزن .

هەر هەنگاوێکی نا بەرپرسانە بەرامبەر ئابووری , هەرەسی گشتی لێدەکەوێتەوە , بە تایبەت بە داڕمانی بازاڕی سەهم و دراو و کەرتەکانی ئابووری نوێ لە هەر وڵاتێکدا , بە تایبەت پێشکەوتوو و دەوڵەمەندەکان , هەموو ئابووری وڵات دەتەپێت , زیان هەموو هاونیشتمانیان دەگرێتەوە , هاووڵاتیان بەشێك زۆر لە دەستکەوتەکان ڕابردووی خۆیان لە دەست دەدەن , لەو بارەدا یەکسانیخوازی سۆسیالستەکان ,لە هەگبەکەیدا جگە لە خراپ بوونی باری ژیان , هیچی دیکەی پێ نابێت , بۆیە نەخشەی وردی ژیرانەی ئابووری مەرجی سەرکەوتنی هەر پرۆژەیەکی سیاسییە , ئابووری نوێ وەك دەڵەمە وایە بەرگەی بچوکترین هەژان ناگرێت , نەخوازەلا دەست بەسەردا گرتن و موسادەرەی شۆڕشگێڕانە .

لەم سەردەمەدا , بازاڕەکانی پشك و دراو , دابڕینیان لە بازاڕ و زیندان کردنیان مەحاڵە , بە سەدان ملیار دۆلار بە یەك کرتەی ئەنتەرنێت ئەمسەر و ئەوسەری جیهان دەکات , هەڵاتنی کارەساتە بۆ ئەو وڵاتەی لێی دەڕوات , تەسلیم بوونیشی مەحاڵە , ئەگەر سەنتێك بە هەڵاتن وڵاتێك بەجێ بهێڵێت , ئەوا لە دوای خۆیەوە ملوێنان ئەوەندە , زیان لە ئابووری ئەو وڵاتە دەدات و متمانەی لە نێوەندەکانی جیهانی ناهێڵێت , بۆیە بیرکردنەوە لە گۆڕینی سستەمی ئابووری لە سەرمایەدارییەوە بۆ سۆسیالستی , بە شێوەی شۆڕشگێڕانە و لە چوارچێوەی یەك وڵات , لەم سەردەمە بەبێ لە بەرچاوگرتنی پەرچەکرداری کاریگەرییە ئابوورییەکانی , جگە لە خۆکوژی ئابووری و سیاسی هیچی دیکەی لی شین نابێت , وەمەحاڵیشە هەنگاوی لەو چەشنە , لە سەردەمی دەستا و دەستکردنی دەسەڵات لە ڕێگەی سندوقی دەنگدانەوە .

لە ئێستادا کە شۆڕش جێگەی خۆی داوە , بە گۆڕینی دەسەڵات لە ڕێگەی سندووقی دەنگدن , سندووقی دەنگدانیش مانای تێکەڵ بوونە بەکایەی هەڵبژاردن , بەشدار بوون لە کایەکە , شەرعیەت دەداتەوە بە گۆڕان لە خولەکانی داهاتوو , ئەوەش لە گەڵ خەونە شۆڕگێڕییەکان یەك نایاتەوە , بۆ ئەنجام دانی گۆڕانکاری ڕیشەیی لە بواری ئابووری لە ماوەی کورتخایەندا , ئەوەی تۆ ئەوڕۆ دەیکەیت و ئەنجامی دەدەیت , پاش 4 ساڵی دیکە دژەکەت دێت هەمووی هەڵدەوەشێنێتەوە , بۆیە گۆڕانکارییەکان دەبێت لە مەودای تەسکدا بێت (ڕێژەی باج , بیمەی کۆمەڵایەتی , بودجەی دەوڵەت ...) , ئابووری نوێ ناسکە , بەم هەڵسان و دابەزینە , بەم دامەزراندن و هەڵوەشاندنەوەیە هەناویی دەپچڕێت , ئابووری چەندە دڕندە و بێویژدانە , هەزاران ئەوەندەی دڕندەییەکەی ناسکە و بەرگەی لەرزین ناگرێت , بۆیە لە باشترین حالەتدا, لەوەی لۆلا سەرۆکی بەرازیلی زیاتر ناکرێت , ئەگەر ئاگربازی بە چارەنووسی وڵاتەوە نەکرێت .

لەوانەیە گۆڕینی سستەمی ئابووری بە شێوەی ڕیشەیی بۆ وڵاتێکی پاشانشینی وەك نیپاڵ , یاخود وڵاتێکی هەژاری وەك پۆلیڤیا سانا بێت , بەهۆی سادەیی سستەمی بەرهەمهێنان و کەمتر تێکەڵ بوونیان بە ئابووری جیهانی , بەڵام بۆ وڵاتێکی مام ناوەندی وەك بەرازیل ماڵوێرانییە , لەوەش ئەولاتر بۆ وڵاتێکی وەك ژاپۆن کارەساتە , لەوانەیە کۆمۆنستێکی کەم سەوادی وڵاتانی ژێر دەستە , ختۆکەی بێت بۆ سەرکەوتنی شۆڕش و سۆسیالیزم لە ژاپۆن , بەو هیوایەوە شەوان سەربنێتەوە , وەلێ دەستەواژەی شۆڕش کۆمۆنیستەکانی ژاپۆن ڕادەچەڵەکێنێت , ئەوەی بیری لێ نەکەنەوە لەم قۆناغەدا ئەو گەوجایەتیەیە .

یەکسانی چۆن سەری ئەخناتونی فیرعەونی خوارد لە شاری ئاسۆ , لۆلا ئەگەر لە بەرازیل بیر لە دامەزراندنی سۆسیالزم بکاتەوە, لە سبەی ڕۆژدا , بەهۆی کاریگەری داڕمانی ئابووری و هەڵاتنی سەرمایە

له وڵاتەكەی بە دەردەكەی ئەو دەچێت , نەك تەنها ئەو هەژار و كرێكارانەی ئەمڕۆ پشتیوانی ئەون , كارەكانیان لە دەست بدەن دژی دەوەستنەوە , بەڵكە برسییەكانی ئەمازۆنیش كاتێك دوو ژەم خواردن كەمتریان بەركەوێت , ئەوا یەكسانییەكەی لوولا دەدەنە بەر شەق و تێی هەڵدەدەن , بۆیە 28-42 دۆلارە یارمەتیەكەی ئێستای لوولا گرەنتی زیاترە بۆ ئەوان و مسۆگەرترە , نەك خەونی ئەو سۆسیالزمەی كە هێشتا لە دایك نەبووە .

لە سەدەی ڕابردوودا , لە جیهان , كۆمەڵێك ئەزموون لە بواری جێبەجێكردنی ئابووری سۆسیالستی تاقی كرایەوە , هەرچەندە بەشێكی بەرچاو لە ماركسییە پەڕگیرەكان , ئەو ئەزمونانەیان پیَ سۆسیالستی نییە , بەڵام ئێمە لە فەزای باوو ئەو ئەزمونانەوە قسە دەكەین , نەك لە سەرنج و تیبینی نوخبەیەكی چەپگەرای سەرچڵی بچوك , لە خەیاڵی خۆیدا شێوە سۆسیالزمێكی دارشتووە , لە ژیانی دیمۆنیشدا دەست ناكەوێت , تەنانەت لە ژووری مەكتەبی سیاسی پارتەكەشیدا , چاو بە جیهانی ڕیالیست هەڵناهێنیَ , لێكۆڵینەوە لەسەر ئەزموونی بنیات نراو زیاتر ڕیالستییە , وەك لە ئەو نوسینانەی جاریَ سنووری كاغەزیان نەبەزاندووە , ژیان بەسكی خۆی تاقییانی نەكردۆتەوە .

لە سستەمی ئابوری سۆسیالستی بنیاتنراودا , ئایدۆلۆجیاو بیروباوەڕی سیاسییەكان , حەزو خەونی ڕابەرانینەخشیان بینیوەو ڕۆلیان گێڕاوە , لە دیاریكردنی نەخشە ئابورییەكان , نەك پرۆژە و بیردۆزی ئابووری .

چۆن شۆڕشی 1688ی بەریتانیا و شۆڕشی گەورەی 1789ی فەرەنسا , نموونەی شۆڕشە بۆرژوازییەكانن (مێژووی بیروباوەڕی سیاسی-سڤین ئێریك لیدمان- وەرگێڕانی لە فارسییەوە عەلا نوری و دلێر میرزا - سلێمانی 2004 - وەزارەتی ڕۆشنبیری ل376-377) .

بە هەمان شێوە , گرنگترین ئەو ئەزمونانەی تاكو ئەم چركەیە , بە ناوی سۆسیالزمەوە بنیاتنراون , هەردوو ئەزمونی سۆڤییەت و چینە , ئەمەش بەهۆی كاریگەری سیاسی و قەبارەی ئابووری و ژمارەی دانیشتوان و پانتایی جوگرافیا و هژمۆنیای جیهانی و مەرجەع بونیان بۆ وڵاتان و بزاڤە سۆسیالستییەكانی جیهان , نزیك بە تەواوی تەواوی وڵاتە بەناو سۆسیالست و بزووتنەوە كرێكاری و پارتە ماركسیستییەكانی جیهانیان لە نێوان خۆیان دابەشكردبوو , بە تایبەتیش لەبەر ئەوەی بابەتەكەمان لەسەر چینە , بۆیە لەم باسەدا زیاتر گرنگی دەدەین بەو ئەزموونە .

ئەزمونی سۆڤیەت

شۆڕشی ئۆكتۆبەر لە یەكێك لە وڵاتە هەرە دواكەوتووەكانی سەرمایەداری سەركەوت , دژ بە دوژمنێك بەرپاكرا هێشتا خۆی ساوا بوو و لە دەسەڵاتدا نەبوو , وڵات خاوەند پیشەسازی بچووك بوو , ئەم شێوە پێشەسازییەش بەستراوە بە شێوەی بەرهەمهێنانی فیوداڵییەوە نەك سەرمایەدری .

پیشەسازی مۆدێرن بە پێی ئەوکات , لە شێوەی دورگەی بچوك بچوك , لە شارە گەورەکانی وەك پترۆسگراد و مۆسکۆ هەبوو , سەرمایەداران ئەوەندە بێ ئەزموون بوون لە بواری کارگێڕی , بەڕێوەبەریان لە ئینگلیزەوە بۆ کارگاو کارخانەکانیان دەهێنا .

لەو کاتە گەورە تیئۆریسۆنانی سۆسیالستی وەك کاوتسکی , بلیخانۆف باوەڕیان بە بنیات نانی سۆسیالسزم لەو وڵاتە دواکەوتووە نەبوو .

ئەنانەت گرامشی شۆڕشی ڕوسی بە شۆڕش دژ بە مەنتقی کاپیتاڵ ناو برد , واتە دژ مەنتقی مارکس (اکتوبر البلاشفة , او الثورة المنسیة , فالح عبدالجبار , حوار المتمدن 27-11-2005) .

سۆڤیەت ڕوپێوی خاکەکەی 22,4 ملیۆن کم2 بوو , واتە شەش یەکی قەوارەی وشکانی هەموو گۆی زەوی پێك دەهێنا , خاوەند یەدەکی کەرەستەی خاوی زۆر (نەوت , گاز , ڕەژوی بەردین ....) و دەوڵەمەند لە ڕوی بوونی سامانی ژێر زەمینییەوە , پێش جەنگی جیهانی یەکەم گەورەترین ناردەی خۆراك بوو لە جیهان , بەڵام لە سەروبەندی هەڵوەشانەوەیدا , بوو بە گەورەترین کڕیار و هاوردەی خۆراك لە ئاستی جیهاندا , ئەمەش دەربڕی شکستی ئەزمونیەتی لەبواری کەرتی کشتوکاڵی , بەرهەمهێنانی خۆراك بە تایبەت دانەوێڵە کە بە خواردنی ستراتیژی ناودەبرێت بەشێکە لە ئاسایشی نەتەوەیی وڵات , ئاسایشی خۆراك و ئاسایشی نەتەوەیی لێکگرێدراوی یەکترن , بە تایبەت بۆ وڵاتێکی وەك سۆڤیەت هەموو کات لەبەردەم هەڕەشەی پەلامار و ئابلوقەی ئابووری دژەکانیدا بوو .

ڕوسیا پێش سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر , وڵاتێکی دواکەوتوو بوو زۆربەی دانیشتوانەکەی نەخوێندەوار بوون (الاقتصاد السیاسي للاشترکیة- دارالتقدم موسکو- مجموعة من الاقتصادیین -ص29) ,

وەلێ کە هەڵوەشایەوە بەرزترین ڕێژەی خوێنەواری هەبوو لە ئاستی جیهاندا , سەرباری خانوی خۆڕایی و خوێندنی بەزۆرو بە خۆڕایی و بیمەی بێکاری و تەندروستی و دەیان بەهای دیکە , نموونەیان نەبووە لە مێژووی مرۆڤایەتیدا , ئەو بەهایانەی تاکو سۆڤیەت نەڕوخا , ڕۆژئاوا جورئەتی نەئەکرد لە وڵاتەکانی خۆیان , هێرش بکاتە سەریان و هەڵیان بوەشێنێتەوە , بە دوایدا وردە وردە کەوتە کاڵکردنەوەیان لە ژێر ناوی چاکسازی ئابووری .

لە سۆڤیەت بەکارهێنانی ماتماتیك لە بواری ئابووری , لە نێوان ساڵانی چل و پەنجاکان قەدەغە کرابوو , بۆ نموونە کانتۆروفتش پرۆژەیەکی ئابووری نوسییەوە بە ناوی : ڕێگای ئابووری بۆ ڕێکخستنی بەرهەم و نەخشە , ئەم پرۆژەیە لە ساڵی **1939 بڵاوکرایەوە , وەلێ تاکو سەردەمی چاکسازییەکانی ساڵی 1959 کاری پێنەکرا لە بواری ئابووریدا .**

لە نێوان ساڵەکانی 1956–1970 ڕێژەی گەشەکردنی ئابووری لە سۆڤیەت , بە شێوەی گشتی 5,4٪ بوو (بول سمیندي-الاستعداد للقرن واحد والعشرین-ترجمة محمد عبدالقادر-1993 – ص 294).

لە بەرامبەردا ڕێژەی گەشەکردنی دەرامەتی نەتەوەیی ئەمەریکا , لە ساڵی 1959 , بە ڕێژەی 3,92٪ بوو , لە ساڵی 1960 گەیشتە 4,05٪ و لە ساڵی 1970 دابەزی بۆ 2,79٪ (بول سمیندي- الاستعداد للقرن واحد والعشرین-ترجمة محمد عبدالقادر –1993-ص366).

بەشاربوون یەکێك لە هێماکانی پێشکەوتنە , بەرزبوونەوەی ڕێژەکەی لە کۆی دانیشتووان , دەربڕی پێشکەوتنی ئەو وڵاتەیە , ڕێژەی بەشارستانیبوون لە ماوەی 4 دەیە , لە سۆڤیەت بەم شێوەیەی خوارەوە چووە سەر :

ساڵ	شار	لادێ
1916	٪18,50	٪81,50
1940	٪ 33	٪67
1953	٪57	٪43

(جان ایلنشتاین-ترجمة د.مجيد راضي- ظاهرة ستالين-دار المدى –1996 ص224).

لە بواری بەشاربووندا سۆڤیەت هەنگاوی زۆر مەزنی نا , هەندێك جار ئەم پێشکەوتنانە , خەڵکی ڕەوەندی نەرێتپارێزی ئاسیای ناوەڕاستی نیگەران و تووڕە دەکرد , لەوەی بە شاربوون کولتوری ڕابردوویانی خستبووە مەترسییەوە , لە توانایاندا نەبوو ئەو گۆڕانکارییە کتوپڕە پەسەند بکەن , کەواتە سۆڤییەتیەکان لە بە مۆدێرنتەکردنی وڵات , ڕۆڵی ئەکتیڤیان گێڕا , توانیان لە ماوەیەکی کورتدا , گەلانێکی ڕەشماڵ نشین لە شارە نوێکاندا نیشتەجێ بکەن و تێکەڵ بە شارستانیەتیان بکەن .

هەرچی پێشکەوتن لە بواری دەرهێنانی سامانی ژێر زەمینیە , لە بەرهەمهێنانی خەڵوزی بەردین و نەوت و پۆڵا , سۆڤیەت کەوتە پێش وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکاوە , لە بەرهەمهێنانی وزەی کارەباشدا هەنگاوی گەورەی نا , بە کارەباکردنی وڵات یەکێك لە ستراتیچییەتی بەلشەفیکەکان بوو , لە سەرەتای بە دەسەڵات گەیشتنیانەوە دروشمی (کارەبا + دیموکراتییەت = بەسۆسیالیزم) یان بەرزکردەوە .

جیاوازی بەرهەم هێنانی وزەی کارەبا لە سۆڤیەت , لەچاو وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا , بەم شێوەیەی خوارەوە بە قازانجی سۆڤیەت چووە پێشەوە :

وڵات	1913	1951	1973
سۆڤییەت	2	103	915 بەملیۆن کیلۆ وات .
ئەمەریکا	25,8	370	1,854

لە بواری پیشەسازی سەنگین و بەرهەم هێنانی وزەشدا , سۆڤیەت هەنگاوی زۆر گەورەو مەزنی نا , بۆمبی ناوکی تەقاندەوە و چووە سەر مانگ , ئەم دوو هەنگاوە هەیبەتی سیاسی ئەم وڵاتەی بەرزکردەوە , تاکو ئێستاش شانازی بەو سەرکەوتنانەوە دەکەن .

لە چوارچێوەی نەخشەی پێنج ساڵەی یەکەمدا , لە سەرتاسەری وڵاتدا 1500 کارخانەی نوێ دروستکرا , ڕێژەی گەشەکردنی کەرتی پیشەسازی 21٪ و پێنج ساڵەی دووەم بوو بە 16٪ (جان ایلنشتاین- ترجمة د.مجيد راضي- ظاهرة ستالين-دار المدى –1996 –ص118).

لە نێوان ساڵەکانی 1950 – 1965 , بەرهەمی پیشەسازی لە وڵاتە بەناو سۆسیالستییەکان بە ڕێژەی 510٪ , لە وڵاتە پەرەستێنەکان 330٪ , لە وڵاتە سەرمایەدارییەکان 220٪ گەشەیان کرد (الاقتصاد السياسي للاشتراكية- دارالتقدم موسكو- مجموعة من الاقتصاديين – ص 432).

ئەم ئامارانە ئەو بۆچونانە پوچەڵ دەكەنەوە گوایا ئابووری كۆنترۆڵ كراو لە لایەن دەوڵەتەوە هۆكاری دواكەوتنە(لە ئابووری بازاڕیشدا ئابووری كۆنترۆڵكراوە , بەڵام لە لایەن نەهەنگە گەورەكانەوە) , هەرچەندە وەڵامنەدانەوە بە بەرهەمهێنان بۆ بازاڕ , پشت بەستن بە سامانی ژێر زەمینی , سەعات كاری زۆر و هەقدەستی كەم , لە كەموكوڕییەكانی ئەو قۆناغە بوون .

سۆڤیەت لە بواری بەرهەمهێنانی شمەكی كاربوردی تاكە كەسی , و كەلوپەلی بەرهەم هێنراو بۆ بازاڕ زۆر دوا كەوت , بەهۆی ئەوەی كالاّی بۆ بازاڕ بەرهەم ناهێنا , بەڵكە بۆ پێداویستی دەوڵەت و هاوپەیمانانی و هاووڵاتیانی بەرهەمی دەهێنا , بازاڕ و بازرگانی سەرچاوەی بەرهەمی سۆپەر و داهێنان و گەشەی پیشەسازیین , لەم بوارەدا ئەمەی بۆ وڵاتە سەرمایەدارییەكان بەجێ هێشت , بازاڕی جیهانی تەسلیم بە ئیرادەی كۆمپانیا مۆنۆپۆڵەكان كرد .

لە ساڵی1955 دا , لەوكاتەی سۆڤیەت لە لوتكەی دەستكەوت و شانازییە ئابوورییەكانی خۆی بوو , جیاوازی نێوان سۆڤیەت و ئەمەریكا , لە بەرهەم هێنانی ئەم شێوە كالاّیانە ئاسمان و ڕێسمان بوو :

كەلوپەل	سۆڤییەت	ئەمەریكا
ڕادیۆ	66	974(بۆ هەر 1000 كەس)
بەخچاڵ	5	288
تەلەفزیۆن	4	318
غەسالە	1	216
ئۆتۆمۆبێل	2	300

(جان ایلنشتاین-ترجمة د.مجید راضي- ظاهرة ستالین-دار المدى –1996 –ص218).

بوونی دامەزراوە هۆی سەرەكی گەشەی ئابوورییە لە هەر وڵاتێكدا , لە سۆڤیەتدا دامەزراوەی ئابووری لە كۆمپانیای زەبلاحی سەركەوتوو نەبوو , هاوكات خاوەندی سیاسەتێكی ئابووری ژیرانە نەبوو , وەڵام بە پێداویستی قۆناغەكە بداتەوە , سیاسەتی ئابووری لە جوگرافیا گرنگترە بۆ پێشكەوتن , چونكە سیاسەتی ئابووری دەگۆڕێت , بەڵام جوگرافیا جێگرە , هاوكات نابێت ئەوە لەیاد بكەین , بوونی دامەزراوەی ئابووری لە سیاسەت و جوگرافیا گرنگترە بۆ پێشكەوتنی ئابووری وڵات .

پیادە كردنی ئابووری ناوەندی لە لایەن دەوڵەتەوە , نەبوونی ململانێ لەسەر زۆرتر و باشتر بەرهەم هێنان , پاداشت نەكردنی داهێنەران كرێكارانی چالاك و ... , بەشێك لە كەموكوڕی ئەم شێوە بەڕێوەبەرایەتی و سستەمە سیاسییە بوون , نموونە لە هەموو وڵاتی سۆڤییەت 77٪ بەرهەمی كەرتی ئۆتۆمۆبێل , لە یەك كارخانە بەرهەم دەهێنرا (مستقبل الرأسمالیة-لستر لوثر-ترجة عزیز سباهي-ص71) .

ئەمەش دەربڕی گرنگی نەدانی دەوڵەتە بە زیادكردن و باشتر كردنی بەرهەم , لە ڕوی چەندایەتی و چلۆنایەتییەوە , یەكێك بوو لەو هۆكارانەی سۆڤییەتی لە كاروانی پێشكەوتن دواخست , چونكە تاكو كێبڕكێ نەبێت بەرهەم چاك و فرە نابێت , هەر ئەمەش سەرنەكەوتویی سستەمی بەڕێوەبەری سۆڤیەتی لە بواری كارگێڕی ئابووری دەرخست .

ئەگەر سەرکەوتنێك لە بواری کەرتی پیشەسازی قورس بەدی هاتبێت , ئەوا لە بواری کەرتی پیشەسازی سەربازی و پێداویستییە سەرەکییەکانی هاوولاتیان بووە , بە تایبەت لە بواری بەرهەمهێنانی ووزە .
لە ساڵی1953 , بەرهەمهێنانی هەریەکە لە خەڵوز بەڕێژەی 100٪ , کارەبا بە ڕێژەی 300٪ , پۆلا200٪ , لۆکە بە ڕێژەی 100٪ گەشەیان کرد .
هەرچی کەرتی کشتوکاڵە لە ولاتی سۆڤیەت هەرەسی هێنا , ولاتێك بەو خاکە پان و بەرین و بەپیت و بەرەکەتییەی خۆی , نایتوانی بە پێی پێویستی دانیشتوانەکەی خۆراك و دانەوێڵە بەرهەم بهێنێت , تەنانەت نایتوانی لۆکە بە ئەندازەی پێداویستی مارخانەکانی بەرهەم بهێنێت , کەچی ئێستا تەنها ولاتێکی وەك کازاخستان بەو پانتاییەوەی کە هەیەتی , ڕێژەیەکی بەرزی لۆکە بەرهەم دەهێنێت , ئەوە لە ولاتانی دی سۆڤییەتی جاران بگەڕێ .
دابینکردنی ئاسایشی خۆراك بۆ هەر ولاتێك هەنگاوێکی ستراتیژی و چارەنووسسازە, هەیبەتی ئەو ولاتە دەردەخات لەناو خۆو دەرەوە , بە تایبەت بۆ ولاتێکی وەك سۆڤیەت کە سەرکردایەتی جەمسەرێکی گەورەی جیهانی دەکرد , بە بێ دابین کردنی ئاسایشی خۆراکی خۆی و هاوپەیمانەکانی , نایتوانی پەیامەکانی سەرکەوتووانە بە ئەنجام بگەیەنێت و هەیبەتی سیاسی خۆی لە ناوخۆو دەرەوە بپارێزێت , بۆیە کەمبەرهەمهێنانی خۆراك , یەکێك بوو لە گرنگترین خاڵە لاوازەکانی ئەم ولاتە تاکو هەرەسهێنانی .
ساڵی 1952 بەرهەمی کشتوکاڵی کەمێك زیاتر بوو لە ساڵی 1914, لە کاتێکدا دانیشتوان لەچاو ئەو کاتەوە نزیك بە 20٪ زیادی کردبوو , کەچی لە ماوەی ئەو 38 ساڵەدا , هۆیەکانی زیادکردنی بەرهەمی کشت و کاڵی , لە بواری ئامێر و کەرەستەی بەرهەم هێنان و تۆو و پەین زۆر چوبووە پێش , تەکنەلۆژیای نوێ , دەیتوانی ئەو ولاتە گەورەیە بە پانی و درێژی خۆی بکاتە کێڵگەی بەرهەم هێنانی خۆراك , کەچی وەك دەبینین بەرهەم لە جێگەی خۆی چەقی , کێڵگەکان وردە وردە کوێر دەبونەوە و بەرهەمەکان ناوی لە شوێن خۆیان لە ناو گۆلەکان دەڕزین .

ساڵ	1914	1952
دانیشتوان	159,200	188
بەرهەم	92,200	95,600

(جان ایلنشتاین-ترجمة د.مجید راضي- ظاهرة ستالین-دار المدى –1996 –ص205).
لە ساڵی 1945 , سۆڤیەت تەنها 47,300 ملیۆن تەن دانەوێڵەی بەرهەم هێنا , کەچی ئێستا ولاتێکی وەك ئۆکرانیا , بە تەنها نزیك بەو ئەندازەیە دانەوێڵە بەرهەم دەهێنێت , لە ساڵی 2002 دا 33,8 ملیۆن تەن دانەوێڵەی بەرهەم هێناوە .
لە سەردەمی سۆڤیەتدا 40 ٪ بەروبوومی کشت و کاڵی بەرهەم هێنراو لە ناو کێڵگەکاندا دەڕزان (مستقبل الرأسمالیة-لستر لوثر-ترجة عزیز سباهي-ص68) , کەس نەبوو هەڵیانگرێت و کۆیان بکاتەوە , بەهۆی ئەوەوەی جوتیاران ئەو بەرهەمەیان بە ماڵی خۆیان نازانی و خۆیان ناکرد بە خاوەندی , بە پەرۆش نەبوون بۆی .

پاش پاشگەزبوونەوەی سۆڤییەت , لە سیاسەتی ئابووری نیب , تێسرەواندنی مەزن کەوت لە سامانی ئاژەڵداری , ئەم کەرتە بە ئاستێك پوكایەوە , مێژوو کارەساتی کەموێنەی لەم چەشنەی لە جیهاندا بە دگمەن بە خۆوە بینیووە :

جۆر	1929	1933
گایەل	67,1	38,4 ملیۆن
ئەسپ	30,7	16,4
مەڕ و بزن	20,3	12,2

(جان ایلنشتاین-ترجمة د.مجید راضي- ظاهرة ستالین-دار المدی –1996 –ص103).

لە ساڵی 1935 , جوتیارانی کۆلخۆزەکان , سەرو پارچە زەوییەکی بچوکیان پێ درا , بۆ ئەوەی بۆ خۆیان بیکێڵن و کەڵك لە بەرهوومەکەی وەربگرن , سەرجەم ئەو زەویانەی کە بەسەر یەکەوە دران بە جوتیاران , تەنها 4٪ زەوی کشتوکاڵی هەموو وڵات بوو , بەڵام ئەو زەویانە 50٪ ی بەرهەمی هەموو سۆڤیەتیان لە سەوزەو میوەو پەتاتە و شیر و گۆشت و مەڕ و بزن بەرهەم دەهێنا (جان ایلنشتاین-ترجمة د.مجید راضي- ظاهرة ستالین-دار المدی –1996 –ص206).

واتا جیاوازی ڕێژەی بەرهەمهێنان لە نێوان هەردوو شێوە 1 بۆ 24 بوو , ئەمەش بە ئاشکرا سەرکەوتویی شێوازی دووەمی دەردەخست , دەوڵەت نەهات ئەو ڕێژەیە 4٪ بەرین بکاتەوە , لە بری ئەوەی دانەوێڵە لە دەرەوە بکرێت لە جوتیارانی خۆی بکرێتەوە .

لە ئابووری سۆسیالستی بنیات نراودا , کارخانە بە پێی پێداویستی دەوڵەت کەل و پەلی بەرهەم دەهێنا , کێڵگە بە پێی پێداویستی دەوڵەت دانەوێڵە و بەروبومی بەرهەم دەهێنا , بە هەمان شێوە کەرتی بازرگانی بە پێی لیستی داواکاری دەوڵەت کەل و پەلی لە دەرەوە داوادەکرد یاخود دەینارد بۆ دەرەوە , پەیماننامە سیاسییەکان پەیوەندی بازرگانیان لەگەڵ دەوڵەتان دیاری دەکرد , نەك جۆر و نرخ و پوختی بەرهەم .

بەو هۆیانەوە هیچ کام لەم کەرتانەی ئابووری , نایانتوانی داهێنان بکەن لە بوارەکانی خۆیان , لە خزمەتکردن بە ئابووری وڵات . لە بواری بازرگانی کەلوپەل بەهەرزان دەفرۆشرا بە هاوپەیمانان , بەروبومە پەرپوتە کراوەکانیشیان خۆی لەسەر زبڵدانەکان دەبینیەوە .

ئەگەر سۆڤیەت بە ئیمپراتۆریایەك دابنێین , ئەوا یەکەم ئیمپراتۆریا بوو لە مێژووی مرۆڤایەتیدا , لەو دیو سنورەوە , لە جیاتی خێرو بەرەکەت و دەستکەوت , زیانی بۆ دەگەڕایەوە , هەمیشە دەیبەخشی لە بەرامبەردا هیچی بۆ ناگەڕایەوە .

تاکو لە ئەنجامدا ئابووری لەماوەی دوردا پوکایەوە , وڵات لە جێی خۆی چەقی , پێشکەوتن و داهێنان نەما , لە کاروان دواکەوت و نەیتوانی فریای پێشکەوتنی ڕۆژئاوا بکەوێت, کار گەیشتە سەر ئەوەی بە ئاماری ساختە دەیانەویست قەیرانە ئابوورییەکان بشارنەوە.

سۆڤیەت بەو دەوڵەمەندییە زۆرەوەی لە بواری سامانی ژێر زەمینی , بە ئەو ڕووپێوە بەرفراوانەوەی , کە پێشتر پێشبینی وابوو , لە سەرەتای هەزارەی دوو , وڵاتە یەکگرتوەکان ئەمەریکا ڕەتبدات لە کۆی

بەرهەمی نەتەوەیی , کەچی بۆ خۆی لەسەر نەخشەی تەریکترین قوتابخانەی , دواکەوتوترین وڵات سڕایەوە و هەڵوەشایەوە , قەیرانی ئابووری هۆکاری سەرەکی شکستی ئەو دەوڵەتە بوو .

سستەمی سۆڤیەت لە کۆتایی تەمەنی , جگە لە فرۆشتنی نەوت و گاز و چەك , لە بازنەی بازرگانی جیهانی , هیچ ڕۆڵیکی دیکەی نەبوو .

بازرگانی چالاك و کاربردی ناوخۆ , هۆی سەرەکی گەشەی بەرهەم هێنانن لە هەر وڵاتێکدا , ئەم دوو کەرتەش لەم وڵاتە, لە دەرەوەی بازنەی گرنگی پێدانی دەوڵەتەوە بوون , بەشێك بوون لە حەرامکراوەکان , کارەساتیش بۆ هەر وڵاتێك ئەوەیە هۆکارەکانی پێشکەوتن حەرامبکرێت .

ڕوخاندنی سۆڤیەت سانا نەبوو , وە کردەیەکی کوت و پڕیش نەبوو , بەڵکە ئەنجامی کۆبونەوەی هەڵەکان بوو لە مەودای دەیان ساڵ , هەڵەی کارگێڕی لە بواری سیاسی و ئابووری نەبوایا کەوتنی زۆر ئەستەم بوو , دیارە هەر سستەمێکی سیاسی گەلی لە بواری کۆمەڵایەتی , ئابووری , داد , سیاسی , دادپەروەری , کەموکوڕی لە هەر لایەکی هەبێت , بە شێوەی سروشتی هەرەسی هەموو لایەنەکانی دییە .

گرینادا لە پشوی هەفتە لە لایەن ئەمەریکاوە گیرا , کەچی سۆڤیەت 70 ساڵی ویست بۆ ئەمریکا تاکو لە ململانێ شکستی پێ بهێنێت .

سۆڤیەت ببو بە نموونەی دەوڵەتی خواستراو , ئەمە مەترسی وڵاتە سەرمایەدارییەکان بوو لێی , بە وتەی باسیل ئیفەر سون هەزاران لە پێناو بیردا خەبات ناکەن , بەڵکە لە پێناو باشترکردنی باری ژیانیان دەجەنگن .

پارتی گردبونەوەی گەل کە بیر دایمەزراند و سەرۆکایەتی غانای کرد بۆ سەرکەوتن , کەچی لە هەڵبژاردندا تەنها 15٪ دەنگەکانی هێنایەوە ... (ماض افريقي طويل ... , لانس غبيرية 2-7-2005).

تاکو شەستەکانی سەدەی ڕابردوو کرێکارانی وێلز , چاویان لە ئەزموونی سۆڤیەت بوو , هارۆلد مکمیلان , سەرۆك جۆن کەنەدی ئاگادارکردەوە , لە مەترسی سەرکەوتنی نموونەی گەشەی سۆڤیەت (ندوة مجلة روبير – نعوم تشومسكي –1994- الحرب الباردة الجديدة) .

ئەوە نییە چاکسازییەکان کاریگەری پۆزەتیڤیان هەبوبێت لەسەر ڕێژەی گەشەی ئابووری , بە کەوتنی سستەمی سیاسی سۆڤیەتی , ئابووری ئەو وڵاتەش زیاتر داڕما , ئاستی باری ژیانی زۆربە هاتە خوارەوە , دەسکەوتی دزەکانیش لەو چاکسازییانە بە 3 ترلیۆن دۆلار مەزەندە کراوە (بيان 17-10-2005 , الكرملين بوريس بيرزوفسكي و قصة نهب روسيا) .

ساڵی 1990 بەرهەمی نەتەوەیی سۆڤییەت 1102 ملیار دۆلار بوو , داهاتی تاك 7446 دۆلار بوو , لە ساڵی 1993 داهاتی تاك دابەزی بۆ 1234 دۆلار (الحيوار التقدم 27-7-2006 , او .س. شينين , قاسيون ترجمة شاهر احمد خضر) .

تەنانەت ڕوخانی دیواری بەرلین , دەرگای لەبەردەم هەژاری لە ئاستی جیهانی خستە سەر پشت , کە پێشتر بەهۆی مەترسی مۆدێلی سستەمی ئابووری سۆڤیەتییەوە ,هەژاری لەو دیوو ئەو شورایەوە زیندانی کرابوو .

لە دوای ڕوخانی دیواری بەرلین لە ساڵی 1989 , 89 دەوڵەت بارودۆخیان بەرەوخراپی چووە , ئاستی ژیان و گوزەرانی هاووڵاتیانی دابەزیوە .

له بەرامبەردا دەوڵەمەندان دەوڵەمەندتر بوونە , داهاتی 356 خێزان هاوتایە بە داهاتی 40٪ دانیشتووانی زەوی , داهاتی 3 کەس هاوتایە بە داهاتی 940 ملیۆن مرۆڤ .
لەسەردەمی جیهانگیریدا , هێشتا دووبەش لە سێ بەشی هاووڵاتیانی جیهان نەیتوانیوە لە ژیانی تەلەفۆن بکات , بەشێکیشی کارەبای نییە (الاتحاد (امارات) 10939 , 17-6-2005 - جيمي ريفكين – الدستور الاوروبي و مستقبل الراسمالية) .
بەم شێوەیە پێ دەنێینە ناو جیهانگیرییەوە .

ئەزموونی چین

ئاستی گەشەی سەرمایەداری چینی لە ساڵی 1949 لە سۆڤیەتی 1917 باشتر نەبوو , بەڵکە زۆر دواکەوتووتر بوو لەو , بلیخانۆف و کاوتسکی لە ژیاندا بونایە هەمان بۆچون و دیدیان لە بارەی شۆڕشی سۆسیالستی چینەوە دەبوو , تەنانەت پیشەسازی چینی لە شێوەی دورگەی بچوك بچوکیش نەبوو , ئەوەی هەبوو گەلێك لە دوای پیشەسازی سۆڤیەتی سەردەمی شۆڕشی ئۆکتۆبەرەوە بوو . پرۆلیتاریای پیشەسازی لە چین هێشتا ژمارەیەکی زۆر کەم بوون , زۆربەی دانیشتووانی وڵاتەکە جوتیار بوون .
پیشەسازیی گەورەی بەرچاو , تەنها لە چەند شارێکی گەورەدا هەبوو , کە لە ژێر تۆڕێنی سەرمایەی وڵاتەکانی دەرەوەدا بەڕێوەدەچوو (مێژووی بیروباوەڕی سیاسی–سڤێن ئێریك لیدمان– وەرگێرانی لە فارسییەوە عەلا نوری و دلێر میرزا –سلێمانی 2004 – وزارەتی ڕۆشنبیری ل470) .
هەڵوەشاندنەوەی بازرگانی ئازاد و کۆنترۆڵی بازاڕی ئابووری لە لایەن ڕژێمی فیوداڵییەوە , بووبوون بە بەربەست لەبەردەم پیشەسازیداو , بەمەیش ڕێگەی لە بەکارهێنانی زانست و تەکنەلۆژیی لە بەرهەمهێناندا گرتبوو (مێژووی بیروباوەڕی سیاسی–سڤێن ئێریك لیدمان– وەرگێرانی لە فارسییەوە عەلا نوری و دلێر میرزا –سلێمانی 2004 – وزارەتی ڕۆشنبیری ل 377) .
کولتوری دادپەروەری لە ڕێبازی کۆنفیۆشدا هەیە , بۆیە کارکردنی کۆمۆنیستەکان لە کۆمەڵگەی چینی ئەستەم نەبوو , بەڵکە زەمینەی مادی و کولتوری لەبار بوو بۆ گەشەکردنیان . کۆنفۆش گرنگی بە قیامەت نەدەدا بەڵکە بەم دنیا , دوا ئامانجی کۆنفۆش دادپەروەرییە لەم دنیا .
پارتی کۆمۆنیستی چینی بەهەمان شێوەی بەلشەفیکەکان , لە چەندین گروپی بۆچون دژ بە یەك و لە هێڵی سیاسی جیا پێك دەهاتن , بەڵام مشتومڕی گەرم و بەرامبەرگرتنیان وەك سۆڤیەتەکان گەرم نەبوو (دوو خەت لەناو پارتی کۆمۆنیست هەبوو , یەکیان دژ بە لێکترازیك بوونەوە بوون لەگەڵ کۆمینتاغ , بەشێکی دیکەیان لەگەڵ پاشکۆیەتیدا بوون , بەڵام ماو باسی لەبەرەی یەکگرتوو دەکرد , لەو سەردەمە دەستبەسەردا گرتنی زەویان ڕاگرت (حياة ماو تسي تونغ – جزء5- ترجمة عسو الخطابي- 28-8-2005) . لە دوایشدا بینیمان دینگ لەسەردەمی شۆڕشی ڕۆشنبیری ئاودەستی پاك دەکردەوە , بەهۆی جیاوازی بیرکردنەوەی لەگەڵ هێڵی سیاسی باڵادەست لەناو پارت .

له چین شۆڕش هاته سەر ئابوورییەکی وێرانە , بە هۆی (گەندەڵی , شەڕی ژاپۆن , شەڕی ناوخۆیی , پارچە پارچە بوونی وڵات) , کە لە سەردەمی ڕژێمی پێشووەوە بۆیان مابوەوە .

لە سەدەی 19 وڵاتانی ڕۆژئاوا هەریەکەی بەشی خۆیان لە چین دابڕی , , سەرباری داگیرکاری , ئەمەی خوارەوە تەنها زیانەکانی چینە لەبەرامبەر بە سیاسەتی دوژمنکارانەی ژاپۆن : (زیانەکانی چین لە ئەنجامی هێرشی ژاپۆن بۆ سەری (36 ملیۆن کوژراو و 600 ملیار دۆلار زیانی ئابووری بوو) .

لە کۆتایی سەدەی 19 ەوە بۆ ناوەڕاستی سەدەی 20 , ژاپۆن 230 ملیۆن (اوقیە) زیوی وەك قەرەبووی جەنگ لە چین وەرگرت , نرخەکەی دەیکردە 4,5 جار دەرامەتی نەتەوەیی ولاتی ژاپۆن لە ساڵی 1890 .

ژاپۆن لە ساڵی 1905دا , شاری لیوشۆن و دالیانی داگیرکرد , لە 1931 هێرشی کردە سەر باکووری ڕۆژهەڵاتی چین , لە ساڵی 1937 جەنگی گشتی لە نێوان ژاپۆن و چین دەستی پێکرد , ژاپۆنیەکان لە هەموو جێگەیەك هاووڵاتییە سڤیلەکانیان دەکوشت و سەروەت و سامانیانی تاڵاندەکرد .

هاوکات سوکایەتیش بە کەرامەتی ئەم وڵاتە کرا : سەدان هەزار ژنی ڕابواردن , لە لایەن سوپای ژاپۆنییەوە بەکارهێنرا بۆ ڕابواردنی سەربازەکان (جرائم العدوان الياباني على الصين- بروفيسور جين شي دة – الصيوم اليوم عدد8 سنة 2005) .

پێش سەرکەوتنی شۆڕش , تەنها سێیەکی پرۆژە ئابوورییەکان , سەر بە کەرتی دەوڵەتی بوون , وەلێ کە شۆڕش سەرکەوت سەرتاپای کران بە کەرتی دەوڵەتی . ئابووری چین بەهۆی 109 ساڵ داگیرکاری و جەنگەوە داڕما بوو , کۆمۆنیستەکان هاتنە سەر وڵاتێکی دواکەوتوی وێرانە , نرخی گشتی بەرهەمی پیشەسازی چینی لە سەروبەندی سەرکەوتنی شۆڕشدا تەنها بایی 1400 ملیۆن یوان بوو . لە ساڵی 1952 کۆی بەرهەمی نەتەوەیی هەموو چین دەیکردە تەنها 67,9 ملیار یوان .

بەشی زۆری پرۆژە ئابوورییەکانی چین , خاوەنداریەتییان دەگەڕایەوە بۆ خێزانی دەسەڵاتدار و ژاپۆنییەکان , بەشێکی بچوکتریان بۆ دەرەبەگەکان و سەرمایەدارانی ساوای تازە پێگەیشتوو .

(حکومەت دەستی بەسەر سەروەت و سامانی ژاپۆنی و خێزانی کۆمینتاغ گرت , ئەوان خاوەندی :

80٪ سەرمایەی بانکەکان , 67٪ وزە , 33٪ کانەکانی خەڵوز , 90٪ بەرهەم هێنانی کانزا , 38٪ بەرهەم هێنانی ئاسن , 4٪ دەریاوانی هەڵمی , بەشی زۆری هێڵی شەمەندەفەر و گواستنەوەی دەریایی بوون - الثورة الصينية – جزء الثاني- الفصل السابع- بيير روسية – حوار المتمدن 16-10-2005) .

لە ساڵی 1950 دەوڵەت 51٪ ی بەرهەمی پیشەسازی و 5٪ کەرتی تێکەڵی بەرهەم دەهێنا _ الثورة الصينية – جزء الثاني- الفصل السابع- بيير روسية – حوار المتمدن 16-10-2005) .

لە ئەنجامی ئەو چاکسازییەی شۆڕش ئەنجامی دا , بە قازانجی جوتیاران , 300 ملیۆن جوتیاری چینی 47 ملیۆن هیکتار زەویان وەرگرت , بەمەش بەشی زۆری جوتیارانی چینی بوونە خاوەند زەوی خۆیان . لە ساڵی 1949 –1985 حکومەتی چین دانەوێڵەی لە جوتیاران دەکڕییەوە و پاشان بە هاوڵاتییانی دەفرۆشتەوە(5–6–2004 شینخوا) .

ئەم کڕینەوەی دانەوێڵەیە لە جوتیاران , لە وڵاتی سۆڤیەت نەبوو , کە هۆکاری زێدە بەرهەمهێنان بوو لە لایەن جوتیارانەوە , ئەمە بووە هۆی ئەوەی کەرتی کشتوکاڵ لە چین زیندووی خۆی بپارێزێت , هەردەم

بەرهەم بتوانێت پێداویستی هاووڵاتیان دابین بکات , لە وڵاتێکدا 25٪ دانیشتووانی زەوی پێك دەهێنێت , لە کاتێکدا تەنها خاوەندی 7٪ زەوی کشت و کاڵی جیهانییە , بەشی تاکی چینی لە زەوی کشت و کاڵی 40٪ ڕێژەی جیهانییە (شینخوا 12-4-2006) .

ئەوە نییە تەنها ئامارەکانی چین ئەوە بڵێن کە توانای بەرهەم هێنانی خۆراکی بۆ سەرجەم دانیشتووانەکەی هەبوو , بەڵکە ڕێکخراوی خۆراکی جیهانی– فاو دەڵێت : چین لە بواری بەرهەم هێنانی خۆراك , لە نێوان ساڵانی 1955 – 1958 , بە ڕێژەی 50-105٪ گەشەیکرد , توانای هەبوو بۆ هەموو دانیشتوانەکەی خۆراك دابین بکات (كتاب ماو القصة المجهولة – حلقة2 , بيان 23-6-2006) .

لە ساڵی 1952 پاش چاکسازی زەوی , چین لە برنجدا اکتفای کرد– انقلاب سوسیالستی چینی – حقیقت ژمارە 22 – اورگان حزب کومونیست ایران(مارکسیست–لینینست– مائوست)–1384).

وەلێ هەندێك وای بۆ دەچن بەرهەم بۆ تێرکردنی هاووڵاتیان نەبووە بەڵکە بۆ ناردنە دەرەوە بووە " 200کگم دانەوێڵەو 1 کگم ڕۆن لە ساڵێکدا دراوە بە جوتیاران " (كتاب ماو – القصة المجهولة جزء3 , جونغ تشانغ و جوت هاليدي- جزء4, 25-6-2006 بيان).

کەچی دەبینین لەو ماوانە چین خۆراکی ناردۆتە دەرەوە , لە کاتێکدا خەڵکەکەی بە قسەی نەیارانی تێر نەبوونە (لە نێوان ساڵانی 1958–1959 چین 7 ملیۆن تەن دانەوێڵەی ناردە دەرەوە , کە خەڵکەکەی خۆی پێویستییان پێی بوو (كتاب – ماو القصة مجهولة – جزء5 , بيان 9504, 26-6-2006)
.

لە ساڵی 1958 چین داوای یارمەتی بۆ بەرهەم هێنانی ژێر ئاو گری (غەواصە) کرد لە سۆڤیەت , خرۆشۆف وتی : چیتان هەیە بیدەن لە بەرامبەری , ماو لە وەڵامدا وتی : خۆراکمان زۆرە (كتاب – ناو القصة مجهولة –جزء5 , بيان 9504, 26-6-2006) .

هەرچەندە نەیارانی شۆڕش ئەو ڕەخنانە لە چین دەگرن , وەلێ کەمێك زیاتر ناگەڕێنە دواوە بزانن پێش سەرکەوتنی شۆڕش چینییەکان چۆن ژیاون و کەرامەتیان چۆن پارێزراوە (لە ساڵی 1949 ماو وتی : چین هەڵسا , چارەنووسی خۆی هەتا هەتایە دیاری دەکات , ئەمە یەکەم وتەی ماو بوو لە دوای سەرکەوتن . پێش سەرکەوتن چینییەکان منداڵەکانیان بە 100–200 دۆلار دەفرۆشت , پەلکی ڕوەکیان کۆ دەکردەوە بۆ خواردن (كتاب- ماو تسي تونغ – فايار – باريس 2005 , بيان 31-10-2005).

دانیشتوان چین پێش سەرکەوتنی شۆڕش بە دەست چوارینەی (هەژاری , نەخوێندەواری , نەخۆشی , زۆربوونی ژمارەی دانیشتووان) دەتلایەوە , بە زانست و پشوو درێژی بەسەریدا زاڵ بوون .

شەنگەهای پێش ڕزگارکردنی کەوتبووە ژێر زبڵدانەوە , ئاوی پاکیان نەبوو , کوتەك لێدان لەناو کارگاکان هەبوو . سەعاتی کار 12–16 کاتژمێر بوو لە ڕۆژێکدا , کۆمۆنیستەکان کردیان بە 8 کاتژمێر لە ڕۆژێکدا , بە چەند ساڵێك هەق دەست چەند بەرامبەر چووە سەر .

قوتابخانەی ساوایان , شیرانگە , چایخانە , شوێنی گشتی دروستکرا , ئەمن و ئاسایش گەڕایەوە , ملیۆنان کەس پەیوەست بوون بە پارتەوە (انقلاب سوسیالستی چینی – حقیقت ژمارە 22 – اورگان حزب کومونیست ایران(مارکسیست–لینینست– مائوست)–1384) .

شەنگەهای هەڵسایەوە لە ژێر زبڵدان , لە ساڵی 1950 یەکەم ئۆتۆمۆبێلی چینی لە شەنگەهای بەرهەم هێنرا , ئێستا چارەکی ئۆتۆمۆبێلی چینی لە شەنگەهای بەرهەم دەهێنرێت , واتا لە زبلخانەوە بووبە کارخانە .

لە ساڵی 1949 یەك هەڵگری بروانامەی دکتۆرا لە چیندا نەبوو (یسار جدید ام متجدد , د.ابراهیم اسماعیل – طریق الشعب عدد 48, 1-11-2005) .

کەچی تەنها لە ساڵی 1998 ژمارەی 8957 قوتابی بڕوانامەی دکتۆراو 38051 قوتابیش بڕوانامەی ماجستێر بەدەست دەهێنن (تجربة الصین في مواجهة العولمة – عبدالرحمان تیشوري – حوار المتمدن 1370,6-11-2005) .

لە ساڵی 1949 , تەنها 30000 سستەر لە چیندا هەبووە ,لە 2004 گەیشتە 1,266 ملیۆن سستەر (12–5–2004 شینخوا) .

تاکو ساڵی 1980 لە چی تەنهان 3 پارێزەر هەبوو , ئێستا(2001) ژمارەی گەیشتووە بە 150000 , ساڵی 1980 نزیك بە 45 سەرۆکایەتی دەرچووی کۆلێژ بوون , ئێستا 90٪ یان دەرچوی کۆلێژن (الشرق الاوسط 6-9-2001 , 8318عدد) . چین ئێستا بە ئەندازەی ئەمەریکا ئەندازیاری هەیە , بەڵام کادری زانکۆیی 350٪ زیاترە لە ئەمەریکا (الحیاة 14-6-2006 , بول الاشقر , الصین ستستثمر 100 ملیار دولار.....).

ئێستا ڕێژەی پەیوەندیکردنی منداڵان بە قوتابخانەی سەرەتاییەوە 99,15٪ (شبکة صین 11-7-2006) .

نەخوێندەواری لە شار ڕێژەی 5,22٪ , لە لادێ 11,05٪ یە , بەشێوەی گشتی 91٪ هاوولاتیان خوێندنی سەرەتایی و بالاتریان تەواو کردووە (صین جدیدة- عدد3-2006) واتا ڕێژەی خوێندەواری لەو ژمارەیە بەرزترە , لەبەرامبەردا ڕێژەی خوێندەواری لە هندستان 61٪.

هەرچەندە ماو قەت زیادەڕۆیی نەکردووە بە پێشکەوتنەکانییەوە , خۆراکی چارەکی دانیشتوانی زەوی دا , خانوی بۆ دابینکردن , خوێندنی بۆیان مسۆگەرکرد و تاکو ڕادەیەك بنەبڕی نەخوێندەواری کرد , دوژمنانی مارکسیەتیش بەسەر ئەمە دەستکەوت و بەهایانەیا باز نادەن و پشتگیری دەکەن .

لینین بە تەوازعەوە گوتویەتی : تەنها فریای ئەوەندە کەوتوومە هەندێك گۆڕانکاری لە پەکین و دەوروبەرەکەی بکەم (حیاە 5–12–2005) .

ڕوخان دوایی دروستکردنەوە نەخشەی ماو بوو لە پێش سەرکەوتنی شۆڕش , واتا هاتە سەر ولاتێك بەشێکی خۆی ڕوخاندبووی (کتاب ماو القصة المجهولة – حلقة2 , بیان 23-6-2006) .

بە پێی هەنێك زانیاری نەیارانی ماو , لە سەردەمی ماو 27 ملیۆن چینی لە سەربازگاکان مردوونە , لە نێوان 38 ملیۆن هاوولاتی لە برسان و لە ژێر کاری قورس گیانیان لە دەست دا .

هەڵواسین و خۆکوژی ... لە نێوان ساڵانی 1950–1951 بە تەنها نزیك بە 3 ملیۆن کەس بوو .

ماو گوتی : لە گەڵ ئەنجامدانی هەموو ئەو پرۆژانە , لەوانەیە نیوەی دانیشتووانی چین بمرن , ئەگەر نیوەش نەمرن , سێ یەك , دەیەك , 50 ملیۆنیان بمرن , بۆتان نییە من تاوانبار بکەن بە مردنی خەڵك .

هەروەها لە ساڵی 1957 , لە كاتی سەردانی بۆ سۆڤیەت گوتی : لە پێناو سەركەوتنی شۆڕشی جیهانی , ئامادەیی بەخشینی 300 ملیۆن قوربانیمان هەیە , لەو كاتە چین دوو ئەوەندە بوو (كتاب – ناو القصة مجهولة –جزء5 , بيان 9504, 26-6-2006) .
هەندێكی دیكە ژمارەی قوربانیان بەهۆی كار و برسێتییەوە بە 38 ملیۆن دیاری دەكەن (ماوتسي تؤنغ- الاتحاد 11114-9-12-2005- الوجة والاسطورة) .

سەرباری ڕەخنەی نەیاران , ماو وڵاتی لە پارچەپارچەیی دەركرد و سەدان ملیۆن مرۆڤی لە هەژاری ڕزگاركرد , ئەوانەی ئەو ڕەخنانە دەگرن چاویان چین لە پێش سەركەوتن نابینێت .

93٪ جوتیاران بەرهەمهێنەری بچووكن , ئەو زەوییەی بە دەستیانەوەیە لە 2 هكتار تێی ناپەڕاند (اهرام 43478 , 20–12–2005) , بەڵام هەر توانیان بەسەر برسێتیدا سەركەون .

لە ساڵی 1950 ەوە زەوی و زەویوزاری لادێ موڵكداری كشتی هەموو خەڵكەكە بوو , بەڵام بەرپرسانی دەوڵەت و حیزبی وەك موڵكدارییەتی تایبەتی خۆیان سەیریان دەكرد (كفاية- زد بالعربي- جون تشان – استمرار تمردات فلاحين في صين,27-6-2005).
بەڵام نابێت ئەوە لە بیر بكەین تاكو ئێستاش جوتیاران زەوییان بە دەستەوەیە (سمير امين 25-2-2005 , هل تمثل اسيا الصاعدة تحديا للنظام الامبريالي) . تاكو ئێستاش 750 ملیۆن جوتیار گرێبەستی زەوییان كردووە بۆ ماوەی 20ساڵ .

لەهەردوو ئەزمونی(سۆڤیەت و چین) ەوە ئەوەمان بۆ دەركەوت , جوتیاران بەرهەم بۆ خۆیان نەبێت , گرنگی نادەن پێی .

ساڵی 1956 بۆ 1960 بەرهەمی كشت و كاڵ 13–14٪ پوكایەوە ,   لە ساڵی 1962 بەرهەم بە ڕێژەی 2٪ لە خوار ساڵی 1952 ەوە بوو , لە نێوان ساڵانی 1958 بۆ 1961 زیاتر لە 14 ملیۆن هاوڵاتی چینی لە برسان مردن .

چین لە ساڵی 1949دا تەنها 113,2 ملیۆن تەن دانەوێڵەی بەرهەم دەهێنا , لە ساڵی 1980دا , ئەم برە گەیشتە 318,2 ملیۆن تەن , بە ڕێژەی گەشەی ساڵانەی 3,3٪ لە ماوەی ئەو 31 ساڵەدا (الصين- دراسة في الجيوبولتك-د.صباح محمود محمد-ص34) , ساڵی 2004 بەرهەمی دانەوێڵە گەیشتە 468 ملیۆن تەن .

لە ساڵی 1978 ەوە بۆ 2003 , بەرهەمی دانەوێڵە لە 300 ملیۆن تەنەوە بەرز بوەوە بۆ 500 ملیۆن تەن , چین یەكەمە لە جیهان لە بواری ئاژەڵداری , لۆكە , كەرەستەی ڕۆن , میوە , گۆشت , بەرووبوومی ئاژەڵداری (شبكة صين 12-9-2005) .

لە ماوەی نەخشەی پێنج ساڵەی یانزەهەمین , چین بەرهەم هێنانی دانەوێڵە دەگەیەنێتە 500 ملیۆن تەن , ساڵی 2005 گەیشتە 484,01 ملیۆن تەن . زۆربوونی ژمارەی دانیشتووان , كەمبونەوەی زەوی كشت و كاڵی , كەمی ئاو كێشەكانی كشت و كاڵی چینین (7-3-2006 شبكة صين) .
لە ساڵی 2006 چین تەنها 15 تەن دانەوێڵەی كەمە لە پێداویستی وڵات , ساڵی 2005 بەرهەمی دانەوێڵە گەیشتە 480 ملیۆن تەن .

سالّی 2003 کەمهێنانی چین لە دانەوێڵە 50 تەن بوو , لەسالّی 2006 کەمهێنان تەنها 15 تەنە , پێشبینی وایە لە سالّی 2006 چین 495 تەن دانەوێڵە بەرهەم دەهێنێت

لە سالّی 2005 چین 182 ملیۆن تەن برنج , 97,5 ملیۆن تەن گەنم , 134,5 ملیۆن تەن گەنمە شامی بەرهەم دەهێنێت (29-11-2005 شینخوا) .

چین جگە لە چەند سالّێکی کۆتایی پەنجاکان و سەرەتای شەستەکان , لە هەموو برگەکانی مێژووی نوێی خۆیدا , توانیویەتی پێداویستیەکانیی خۆی , لە بەروبوومی خۆراك بە تایبەت دانەوێڵە وەك خۆراکی ستراتیژی بۆ هاوولاتیانی دابین بکات , ئەمەش بە پرینتێکی پۆزەتیف بۆی نووسراوە هەرچەندە ئێستا کەمهێنانی دانەوێڵە نزیك 15 ملیۆن کیلۆیە , وەلیّ ناردەی بەروبوومی کشتوکالّی 25 ملیار دۆلاری تێپەڕاندووە " ناردەی کشتوکالّی چین 3,6٪ کۆی ناردەی چینییە , 3,2٪ ناردەی بەرهەمی کشت و کالّی جیهانییە , تاکو سالّی 2010 پێشبینی وایا بگاتە 30 ملیاردۆلار (28-6-2006 شینخوا) .

	عام ١٩٥٣	عام ١٩٦٤	عام ١٩٨٢	عام ١٩٩٠	عام ٢٠٠٠
النسبة بين الذكور والإناث (الإناث ١٠٠ %)	١٠٧ر٥٦	١٠٥ر٤٦	١٠٦ر٣٠	١٠٦ر٦٠	١٠٦ر٧٤
حجم العائلة (نسمة/ عائلة)	٤ر٣٣	٤ر٤٣	٤ر٤١	٣ر٩٦	٣ر٤٤

ملاحظة: لم يشتمل هذا الجدول على المعطيات في منطقتي هونغ كونغ وماكاو الإداريتين الخاصتين ومقاطعة تايوان

یەکێك لە کێشەکانی کەرتی کشت و کالّی چینی , کەمبونەوەی زەوی کشتوکالّییە بەهۆی بەکارهێنانی لە بواری ئاوەدانی شارەکان , پیشەسازی و پرۆژەی ئابووری , کردنەوەی باخچە و شوێنی گشتی , هەروەها بە هۆی تێك چوونی ژینگەوە دیاردەی بە بیابان بوون تەشەنەی کردووە بەم هۆیەوە مەزەندە دەکرێت لە سالآنی داهاتوو **"40 ملیۆن جوتیار بەشێك لە زەوییەکانیان یاخود هەمووی لە دەست بدەن (27-10-2005 شینخوا)** .

لە سالّی 1978چاکسازی لە لادێوە دەستپێکرد , لە نێوان سالآنی 1978-1984دا , پاش ئەوەی چاکسازیی لە لادێ ئەنجام درا , بەرهەمی کشت و کالّ بە رێژەی 2 لەسەر 3 چووە سەر (مستقبل الرأسمالية-لستر لوثر-ترجة عزيز سباهي-ص68).

ئەمەش هەنگاوێکی گەورە بوو بۆ گەشەکردنی کەرتی کشت و کاڵ , پێشتر تەکانی وا گەورەی بەخۆوە نەبینیبوو , زیادکردنی بەرهەمی کشت و کاڵ , بۆ وەڵام دانەوە بە پێداویستی زیاد بوونی ژمارەی دانیشتوان گرنگە .

ئەگەر کشت و کال لە کەرتی گشتییەوە , بگۆرێت بۆ کەرتی تایبەت , ئەوا پێویستە ئۆتۆمۆبێل هەبێت بۆ گواستنەوەی بەرهەمی زێدە بۆ شار , دوکان هەبێت بۆ ساغکردنەوەی بەروبومەکە , بازرگان هەبێت بۆ کرین و گواستنەوە و فرۆشتنی , کریار هەبێت بۆ کرینی , دراو هەبێت بۆ مامەڵەکردنی ... . بەم جۆرە چاکسازیی لە کەرتی کشت و کاڵ , لەگەڵ خۆیدا کەرتەکانی دیکەش پەلکێش دەکاتە ناو سوڕی بازرگانییەوە , ئەوکات پێویست بەوە دەکات , هەمان چاکسازی لە کەرتەکان دیکەش ئەنجامبدرێت , وەك پێداویستییەك بۆ درێژەدان بە سوڕی بەرهەمهێنان.

ساڵی 1949 , بەشداری تەکنەلۆژیا لە کشت و کاڵدا تەنها 20٪ بوو , بەڵام ئێستا گەیشتووە بە ڕێژەی 42 ٪ , ئەم ڕێژەیەش زۆر لە خوار وڵاتە پێشکەوتووەکانەوەیە , پێشبینی دەکرێت ساڵ بەساڵ بچێتە سەر .

لە ساڵی 1949 دا , کەرتی کشت و کاڵ 50٪ بەرهەمی نەتەوەیی وڵاتی پێك دەهێنا , ساڵی 1955 ئەم ڕێژەیە دابەزی بۆ 41٪ , لە ساڵی 1965 زیاتر هاتە خوارەوە بۆ 31٪ و ساڵی 1975 بوو بە 25٪ , وەلێ پاش ئەو چاکسازییانەی لە بواری کەرتی کشت و کاڵ لە ساڵی 1979ئەنجام دران , بەشداری کەرتی کشت و کاڵ لە کۆی ئابووری وڵات بەرز بووەوە بۆ 33٪ , ئەم بەرزبونەوەیەش بەهۆی دابەزینی دوو کەرتەکەی دیکە پیشەسازی و خزمەتگوزارییەوە نەبوو , بەڵکە بەهۆی بەرز بوونەوەی ڕێژەی بەرهەمی کشت و کاڵەوە بوو لە کۆی بەرهەمی نەتەوەیی وڵات .

بەشداری لادێ لە بەرهەمهێنانی دەرامەتی نەتەوەیی لە ئاستی نزمدایە " لادێ 15٪ بەرهەمی نەتەوەیی چین دیاریدەکات (صراع الفقراء والاغنياء- الاشتراكية على الطريقة الصينية 14-3-2006 جزيرة نيت) .

هەرچەندە لادێ 57٪ دانیشتووانی چین دیاری دەکات (شبكة الصين 1-9-2006) . دیارە بەردەوام ڕێژەی کرێکارانی کەرتی کشت و کاڵ لە کۆی ژمارەی هێزی کرێکار لە کەمبونەوەدایە (لە ماوەی کەمتر لە نەوەیەك ژمارەی کرێکاران لە کەرتی کشت و کاڵی لە 68,9٪ دابەزی بۆ 46,9٪ (الحياة 15-11-2002 , عدد14484 , وضاح شرارة).

لە نەخشەی پێنج ساڵەی یەکەمدا (1952–1957) ئابووری چین بە ڕێژەی ساڵانەی 8,6٪ گەشەی کرد , ئەمەش گەورەترین ڕێژەی گەشەکردن بوو تاکو ئەوکات لە مێژووی هاوچەرخی چیندا .

هاوزەمان پیشەسازی فرۆکەوانی – ئۆتۆمۆبێل – ئامێری کارکردن – ئامێری بەرهەم هێنانی کارەبا , کانەکان , پۆڵا ... بە کۆمەڵ گەشەیان کرد , لە سەرکەوتنی شۆڕشەوە تاکو ساڵی 1966 , جگە لە ساڵەکانی 1961 و 1962 بەهۆی پاشەکشەی سۆڤیەت و ساڵی 1966 کە ساڵی دەست پێکردنی شۆڕشی ڕۆشنبیری بوو (لە بەرواری 16–5–1966 شۆڕشی ڕۆشنبیری ڕاگەیەنرا) تیایدا کەرتی پیشەسازی پوکایەوە , هەموو ساڵەکانی دیکە , ئەم کەرتە بە پۆزەتیڤ گەشەی کردووە , نرخی بەرهەمی پیشەسازی بە پێی نرخی بازاڕ 3 جار زیادی کرد .

له نێوان سالآنی 1950–1990 , چین بەرێژەی 2 ئەوەندەی هیند گەشەیکرد (سمیر امین 25-2-2005 , هل تمثل اسیا الصاعدة تحدیا للنظام الامبریالي) .
ئەمەش ئەو بۆچوونە ڕەتدەکاتەوە کە پێشکەوتنی ئابووری پەیوەست دەکەن بە لیبراڵییەتی ئابووری و سیاسییەوە .
هاوکات داهاتی تاکی چینی لەو ماوەیەدا , بە ڕێژەی 58٪ چووە سەر , لە نێوان ساڵەکانی 1966 – 1976دا ئابووری چین لە کۆی گشتیدا پوکایەوە , بەهۆی شوێنەوارەکانی شۆڕشی ڕۆشنبیرییەوە , کە نا ئارامی سیاسی و هەرج و مەرجی لە کۆمەڵگادا بەرهەم هێنا , هەرچەندە لە دوای حەفتاکانەوە ئابووری دەستی کردەوە بە گەشەکردن , بەرهەمی پیشەسازی چینی لە نێوان سالآنی1952 –1957 بە ڕێژەی 19٪ و داهاتی تاك بە ڕێژەی 9٪ و کشت و کاڵ بە ڕێژەی 4٪ گەشەیان کرد .
له نێوان سالآنی 1950 –1980 , ڕێژەی گەشەی سالآنەی کەرتی کشت و کاڵ , بە رێژەی 4 ٪ و پیشەسازی بە ڕێژەی 13٪ بوو .
لە سالآنی چل و پەنجاکاندا , بازرگانی تەنها 2٪ بەرهەمی نەتەوەیی چینی دیاری دەکرد , لەساڵی 1979 دا ئەم ڕێژەیە گەیشتە تەنها 6٪ , چونکە لەو ماوەیە ولآت دەرگای لەسەر خۆی داخستبوو , باوەڕی بە سیاسەتی بەس بوون هەبوو , زیاد بوونی ڕێژەی بازرگانی بە پێی داهاتی نەتەوەیی , مانای تەندروست بوونی باری ئابووری هەر ولآتێکە , ئێستا ئەم ڕێژەیە لە چین گەیشتۆتە زیاتر لە 68,2٪ , دیارە باوەڕ نەبوون بە بەرهەم هێنان بۆ بازاڕ و گرنگی نەدان بە باشی بەرهەم و دەرگای ولآت داخستن هۆکاری ئەو دواکەوتنە بوو .
ماو بۆ ماوەی 30 ساڵ دەرگای لەسەر چین داخست , پشتی بە سیاسەتی بەسبوون دەبەست , چین 50٪ بەرهەمی دەنارده دەرەوە , بەلآم ئێستا ئەو ڕێژەیە تەنها 22٪ , کەچی لە ساڵی 1972 بەشی چین لە بازرگانی جیهانی 1٪ بوو , لە ساڵی 2000 گەیشتە 4٪ .
چینییەکان نەتەوەیەکی کردەیین نەك پراگماتیك (ئاسیا لە بەرامبەر خۆرئاوادا – داریوش شایگان – و. شۆڕش جوانڕۆیی , مامەند ڕۆژە , وزارەتی ڕۆشنبیری ساڵی 2004 – ل 219) . بۆیە هەرچوونە ناو کارەوە موعجیزە دەخولقێنن و سەرکەوتوو دەبن .
ئینگلیزەکان لە نێوان سالآنی 1780–1838 , واتا بە 58 ساڵ بەرهەمی نەتەوەیی ولآتەکەیان کرد بە دوو بەرامبەر , بەلآم ئەمەریکا لە نێوان سالآنی 1839–1886 واتا بە 47 ساڵ داهاتی نەتەوەیی ولآتەکەیان کرد بە دوو بەرامبەر , بەلآم چین هەمان ئەرکی بە 9 ساڵ بەجێ گەیاند . چۆن لە شۆڕشی یەکەمدا بە ئازایەتی موعجیزەیان خولقاند , بەهەمان شێوە لە شۆڕشی سێیەمیشدا بە دەستڕەنگینی و عەقڵی گەورەیان موعجیزەیەکی دیکەیان خولقاندەوە . شۆڕشی سێیەمی چینی شۆڕشی تەکنەلۆژییە , شۆڕشی یەکەم سیاسی بوو 1949 , شۆڕشی دووەم شۆڕشی ڕۆشنبیری بوو .
لە بواری ئابووریدا ئەمڕۆ هەواڵەکانی چین ڕوپەڕی ڕۆژنامەکان و شاشەی تەلەفزیۆنەکانی پاوانکردووە , تاکو ئێستا کەرتی پیشەسازی تەکنەلۆژیا تەنها تایبەت بوو بە ولآتە پێشکەوتووەکان , بەلآم چین ئەو مەحرەمەی بەزاند , بە کڕینی کۆمپانیای ئا بی ئێم وەرەی چینی لەم کەرتەدا زیاتر بەرز کردەوە .

له سەرەتادا , ماو تەحەدای نەخشەی ستالینی کرد بۆ دامەزراندنی سۆسیالیزم لە چین , نەیاری خۆی دەربڕی بۆ پڕۆژەی ڕۆژئاواییانەی سۆسیالستی سۆڤییەتی , کە خۆی لە بە شارکردن و پیشەسازیکردندا دەبینییەوە , بگرە بە پەیرەوکردنی سستەمی هۆکۆ (1958) ڕێگر بوو لە کۆچی جوتیاران بۆ شار (هل ینبغي الخوف من الصين – بیان 9566, 27-8-2006 , بوریس کامبریلان – جزء 4) .
هەرچەندە ئابووری نوێ ڕۆڵی باڵا دەگێڕێت لە کۆی ئابووری وڵات , لەم سەردەمە لادێ بەشی بچووك لە ئابووری وڵات دیاریدەکات , بۆیە بەشارکردن مەرجی گەشەدانە بە ئابووری .

پڕۆژەی سۆسیالزمی بازاڕی ئێستا , هەنگاوە بۆ ڕزگار بوون لە تێکشکانەکانی شۆڕشی ڕۆشنبیری (مناهضة العولمة-سمير امين-فرانسوا اوتار – مكتبة مدبولي-ص47).
پیشەسازیکردن نەك تەنها مەرجی سەرکەوتنی پڕۆژەی ئابووری سۆسیالستییە لە هەر وڵاتێکدا , بگرە کەرتی کشت و کاڵیش بە بێ بوونی پیشەسازی گەشەکردوو و تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو و نوێ , ناتوانێت پێش بکەوێت , وەڵام بە نیاز و پێداویستی دانیشتوانی وڵاتێکی وەك چین بداتەوە .
لە ساڵی 1949 دا , چین کۆمەڵگەیەکی کشتوکاڵی دواکەوتوو بوو , یەکێك بوو لە وڵاتە هەرە هەژارەکانی جیهان , لە نێوان ساڵانی 1952 بۆ 1978 بەشێوەی گشتی , بە ڕێژەی 4 – 6٪ ساڵانە گەشەی کردووە (مناهضة العولمة-سمير امين-فرانسوا اوتار – مكتبة مدبولي-ص40).
هەرچی کەرتی بازرگانییە, ئەوا لە ساڵی 1970 تەنها 1,7٪ گەشەی کرد , لە ساڵی 1975 ڕێژەی گەشەکردنی بوو بە 3,9٪ .
لە دوای مردنی ماو لە ساڵی 1976 , گروپی چوار کەسی قەدەغەی هاوردەی کەلوپەلی بێگانەیان کرد بۆ ناو چین , بۆیە بازرگانی ئەو ساڵە پوکایەوە , ساڵی 1979 بەشداری چین لە کۆی بازرگانی جیهانی تەنها بە ڕێژەی 0,7٪ بوو , لە ساڵی 1985دا بەرز بووەوە بۆ 2٪ , ڕیزبەندی لە ڕیزی وڵاتانی جیهانی بوو بە 16ەمین , ئێستا سێیەم وڵاتە لە پاش وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا و ئەڵمانیاوە .
لە ساڵی 1977 , چین 31هەمین وڵاتی بازرگانی بوو لە جیهاندا , ئێستا لە ڕیزی سێهەمە , پێشبینی وایە لە 10 ساڵی داهاتوودا ببێتە یەکەم وڵاتی بازرگانی لە جیهاندا , قەبارەی بازرگانی چین لەگەڵ ئەمەریکا لە ساڵی 1979 ەوە 80 جار زیادیکردووە . لە دوای ساڵی 2001 ەوە , کە چین چۆتە ناو ڕێکخراوی بازرگانی جیهانییەوە , بازرگانییەکەی ساڵانە بەڕێژەی 27,4٪ گەشەی کردووە .
بازرگانی 60٪ بەرهەمی نەتەوەیی چین بووە لە ساڵی 2004 , ئەمەش مەترسیدارە بەهۆی پوکانەوەی ئابووری جیهانییەوە (شبكە صين 20–4–2005). چونکە بەهۆی ئەوەی بەرهەم بۆ ناردەیە نەك بازاڕی ناوخۆ , بۆیە زوو دەکەوێتە ژێر کاریگەری قەیرانەکانی دەرەوە .
سەرتاپای ساڵانی هەشتاکان , بازرگانی دەرەوەی چینی کەمی هێنا , بەڵام لە نەوەدەکان ڕێژەی زیادەی بازرگانی گەیشتە 15,6 ملیار دۆلار , دوای پەیوەست بوونی چین بە ڕێکخراوی بازرگانی جیهانییەوە لە ساڵی 2001 , کۆی ڕێژەی زێدەی بازرگانی لە 2001–2004 گەیشتە 47 ملیار دۆلار (شینخوا 19–12–2005).

12 ساڵە لەسەر یەك چین زێدەی بازرگانی هەیە , ئەمە بەرەوام بووە تاكو ساڵی 2005 گەیشتە ترۆپكی خۆی 101,8 ملیار بوو , ئەمساڵ پێشبینی دەكرێت لە نێوان 120–130 ملیار بێت (شبكە صین – 27–6–2006) .

نیوەی یەكەمی ئەمساڵ قەبارەی بازرگانی گەیشتە 795,74 ملیار دۆلار , بە زیادەی 23,4٪ , زێدەی بازرگانیش گەیشتە 61,44 ملیار دۆلار بە زیادەی 54,9٪ زیاتر لە ساڵی پێشوو (12–7–2006 شینخوا) .

هەرچی وەبەرهێنانە , لە نێوان ساڵەكانی 1952–1980 , سەرمایەگوزاری لەبواری پیشەسازی ڕێژەی 85,9٪ كۆی سەرمایەگوزاری گشتی وڵاتی پێك دەهێنا , ئەمەش دەربڕی گرنگی پێدان بوو بەم كەرتە لە لایەن دەوڵەتەوە , بەڵام بەهۆی نەبوونی سەرمایەگوزاری بێگانەوە لە پێش چاكسازییەكان , نەتوانرا كەڵك لە ئەزموون و تەكنەلۆژیای بێگانە وەربگرترێت بۆ باشتركردن و پێشخستن و زۆركردنی بەرهەم .

سەرمایەگوزاری جێگیر لە چین ئێستا ساڵانە بە ئەندازەی دروستكردنی شارێكی وەك تكساسە " لە ماوەی 10 مانگدا سەرمایەگوزاری جێگیر گەیشتە 687,9404 ملیار دۆلار , لەوە 145,11713 لە بواری تەلارسازی بەكار هێنرا (17–11–2005 شینخوا) .

سەرمایەگوزاری بێگانە 12٪ ی كۆی سەرمایەگوزاری جێگیری وڵاتە پێك دەهێنێت , بەرهەمی سەرمایەگوزاری بێگانە , 57٪ی ناردەی وڵاتە , 28٪ ی نرخەی زیدەی پیشەسازی وڵاتە , 24 ملیۆن كرێكار لە پرۆژەكانی بەكاردەهێنێت , كە دەكاتە 10٪ هێزی كاری چینی (13–7–2005شینخوا). كۆی گشتی 525,378 كۆمپانیا , بە سەرمایەگوزاری بێگانە تاكو نیوەی ساڵی 2005 لە چین دامەزراوە , كۆی گشتی سەرمایەگوزاری بێگانە لە چین دەیكردە 584,4ملیار دۆلار , كە دەكاتە 12٪ كۆی سەرمایەیەگوزاری جێگیری چینی , ئەم كۆمپانیانە 57٪ هەناردەی چین دیاریدەكەن , 400 لە كۆی 500 كۆمپانیای گەورەی جیهانی سەرمایەگوزاریان كردووە لە چین (1–7–2005 شینخوا). ئێستا ئەو ژمارەیە گەیشتووە بە 450 كۆمپانیا لە كۆی 500 كۆمپانیا فرە ڕەگەزەكان سەرمایەگوزاریان كردووە لە چین .

سەرمایەگوزاری بێگانە لە كۆتایی 2004 گەیشتە 562,1 ملیار دۆلار , پاشەكەوتی دراو لە چین دەگاتە 45٪ , ئەمەش بەرزترین ڕێژەی پاشەكەوتە لە جیهان (الشرق الاوسط- 5-6-2005- ناصر تميمي).

سەرمایەگوزاری بێگانە لەگەڵ هاتنی خۆی , تەكنەلۆژیای بێگانە , كارامەیی و ئەزموونی بێگانە دەهێنێت .

بەهۆی سەرمایەگوزاری بێگانە لە چین و سەرمایەگوزاری چین لە دەرەوە (گەیشتە 50 ملیار دۆلار) , چینییەكان ئەزموونیان پەیداكرد لە تەكنەلۆژیای بێگانە , لە ڕێگای ناردنی كرێكار بۆ دەرەوە هەروەها هاتنی پسپۆر و كرێكاری بێگانە بۆ وڵات . تەنانەت بەشی زۆری هێزی كاری چینی تێكەڵ بە شێوازی نوێی ئابووری بوون لە ڕێگەی سەرمایەگوزاری بێگانەوە .

كۆمەڵگەی چینی كۆمەڵگەیەكی كاربردی نییە , بۆیە ڕێژەی پاشەكەوت وا بەرزە , ئەم ڕێژەی بەرزی پاشەكەوتە دەبێتە هۆی بەرزبونەوەی ئاستی دراو لە بانكەكان , بەرزبوونەوەی سەرمایەگوزاری ناوخۆو دەرەوە و زێدەی بازرگانی .

ئەسپاردەی یوان لە بانکەکانی چینی تاکو کۆتایی یۆنی 2006 گەیشتە 31,85 ترلیۆن یوان بە زیادەی 36,18٪ لەچەو ساڵی پێشوو , لە ماوەی نیو ساڵدا 3,23 ترلیۆن یوان زیادیکرد , ڕاسپاردەی هاووڵاتیان 1,42 ترلیۆن چووە سەر , بەڵام ڕاسپاردە بە دۆلار گەیشتە 161 ملیار دۆلار (شینخوا 15–7–2006)
.

لە کاتێکدا چین لە ساڵی 1978 تەنها 167 ملیۆن دۆلار بوو یەدەکی بیانی بوو , کەچی ئەمساڵ 1 ترلیۆن ڕەت دەدات . یەدەکی دراوی بیانی لە چارەکی دووەمی ئەمساڵ بە بڕی 66 ملیار چووە سەر , چارەکی یەکەم 56,2 ملیار دۆلار چووە سەر , ساڵی 2005 کۆی گشتی 209 ملیار چووە سەر (15–7–2006 بیان عدد9527) .بەرزبوونەی یەدەکی دراوی بیانی پارێزەری ئابوورییە لە قەیرانە توندەکان و هاوکات دەتوانرێت لە کڕینی کۆمپانیاو سەهمی کۆمپانیا بیانییەکان بەکاربهێنرێت .
هەرچەندە کەمی سەرمایەگوزاری لە بواری توێژینەوە(1,1٪ دەرامەتی نەتەوەییە) لە خوار بوونی ئاستی داهێنان کێشەکانی بەرهەمی چینین (25–11–2006 شینخوا) .
بەڵام چین یەکەم وڵاتی سۆسیالستییە لە مێژوودا خاوەند دەزگای ئابوورییە , ئەویش کۆمپانیای گەورە , لە هەوڵیشدایە ببێت بە خاوەند نیشانەی بازرگانی تایبەتی , ئێستا چین " 20 کۆمپانیای لە ڕیزی 500 کۆمپانیا هەرە گەورەکەی جیهانە بە پێی ڕاپۆرتی گۆڤاری فۆرتشن , 4 زیاتر لە ساڵی 2005 (شبكة صين 14-7-2006). ساڵ بەساڵ ئەو ژمارەیە لە بەرزبونەوەدایە .
لە سەرکەوتنی شۆڕشەوە تاکو کۆتایی ساڵی 1980 , بەرهەمی پیشەسازی 45,2 جار زیادی کرد , نرخی گشتی گەیشتە 499,2 ملیار یوان (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صباح محمود محمد-ص38).
لە بواری پیشەسازییدا , لە سەروبەندی سەرکەوتنی شۆڕشدا , چین جگە لە بەرهەم هێنانی ئەندازەیەکی دیاریکراوی لە بەرهەمی سادە و سەرەتایی , ئەندازەیەکی کەم لە کاغەز , خوێ , شەکر(200000 تەن لە ساڵێکدا), جگەرە , 4000ڕادیۆ (بۆ یەك ساڵ),14000 پاسکیل(بۆ یەکساڵ) , گڵۆپ , قوماش , بەتانی و حەریر , ئەوەندە دوا کەوتوو بوو , توانای بەرهەمهێنانی گۆرەوی پێ و و سەعات و تەلەفزیۆن و مەکینەی دورمانی نەبوو (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صباح محمود محمد- ص40) .
کەچی چین لە ساڵی 2005 , کۆی گشتی 80,84 ملیۆن کۆمپیوتەری بەرهەم هێناوە , لەوە 45,65 ملیۆن لاپ تۆپی دەستی بووە , وەلێ بۆ ئەمساڵ پێشبینی وایە 98 ملیۆن کۆمپیوتەر بەرهەم بهێنێت , لەو ژمارەیە پارساڵ 58 ملیۆنی ناردراوە بۆ دەرەوە (بیان 24–3–2006) .
پارساڵ 5,6 ملیۆن ئۆتۆمۆبێلی بەرهەم هێناوە , ئەمساڵ 6 ملیۆن ڕەت دەدات , ساڵی 2004 نرخی زیادەی پیشەسازی چینی (قيمة اضافة الصناعية) بە ڕێژەی 16,3٪ چووە سەر , فرۆشتنی کاڵای کاربرد(السلع الاستهلاكيه بالتجزئه) بە ڕێژەی 13٪ گەشەیکرد (15–11–2005 شینخوا) . پارساڵ زێدەی پیشەسازی نزیك بە 17٪ بوو , گەشەی بەرهەمی پیشەسازی لە چین 17٪ بەرزترین ڕێژەیە لە جیهان , ئەو ڕێژەیە لە هند 7,4٪ , ڕوسیا 6,4٪ , ئیتاڵیا 0,7٪ , فەرەنسا 1,7٪ , کەنەدا 2٪ .

له ساڵی 1949 دا , چین تەنها خاوەند نزیك 10000کم هێڵی ئاسنین بوو , له ساڵی 1980 گەیشته 25000 کم , هاوکات خاوەندی نزیك بە 8000 کم ڕێگاوبان بوو , لە ساڵی 1980دا درێژاییەکەی گەیشته 876000 کم .....(الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صباح محمود محمد-ص42) .

له نێوان ساڵانی 1963 – 1966 بەرهەمی پیشەسازی چین , بە پۆزەتیف گەشەیکردەوە , بە ڕێژەی ساڵانەی 10,6٪ , لێ دواتر بە بەهۆی کارتێکردنەکانی شۆڕشی ڕۆشنبیرییەوە , بەرهەمی پیشەسازی بە ڕێژەی 14٪ پوکایەوە , لێرەوە دەگەینە ئەو ئەنجامگیرییەی , لە سەرو بەندی قۆناغی شۆڕشگێڕیدا , سیاسەت ئاستی گەشەی ئابووری دیاریکردووە , لە سەردەمەکانی هێمنی سیاسی و نەبوونی پشێوی دروشم بازی , ئابووری ڕێچکەی گەشەی نۆرماڵی خۆی گرتۆتەوە بەر , ئەگەر وردبینەوە دەبینین لەو ساڵانەی کێشەی سیاسی گەرم بووە, بە پێچەوانەوە ئابووری پوکاوەتەوە , شۆڕشە سیاسییەکان چەند گەرم و گوڕیان زیادی کردبێت , ئەوەندە بە پێچەوانەوە ئابووری لەرزی لێنیشتوە و پوکاوەتەوە , چەندە حەماسەتە شۆڕشگێرییەکان بەرز بووبێتەوە , ئارامی سیاسی و زەمینەی سەرمایەگوزاری بکەوێتە مەترسییەوە , ئەوا ئابووری بە پێچەوانە ورەی دابەزیوە و سەر لەنشێو هاتۆتە خوار .

له نێوان ساڵەکانی 1970 بۆ 1974 گەشەکردن بە ڕێك و پێکی چووە پێشەوە , ساڵەکانی 1949 – 1952 , 1963 –1965, 1971– 1981 سەردەمی گەشەکردنی ئابووری بوو لە چین .

ناوەندی گەشەکردن بۆ کەرتی پیشەسازی 8٪ و کشت و کاڵ 3,8٪ بوو , له ساڵی 1977دا پێش قۆناغی چاکسازییەکان , کەرتی پیشەسازی 14٪ و ساڵی 1978 بە ڕێژەی 13٪ گەشەیکرد , ئەمەش ڕێژەیەکی بەرزە , وەلێ کەمترە لە ڕێژەی دوای چاکسازییەکان .

خەونی ماو لە شۆڕش و بەڕێوەبەرایەتی وڵاتدا ئەوە بوو بەهەر نرخێك بووە , چین بگەیەنێتە ئاستی وڵاتە گەورە بەهێزەکان , تەنانەت لەسەر حیسابی پارووی گەلەکەشی بووبێت , تەقاندنەوەی بۆمبی ئەتۆمی و چوون بۆ ئاسمانی چین دوو هەنگاوی چین بوون بەم ئاقارەیا : چین لە بەرواری 16–10–1964 بۆمبی ئەتۆمی تەقاندەوە , بە پێی نرخی ئەوکات 1,4 ملیار دۆلاری تێچوو , پشتی بەهیچ وڵاتێك نەبەست لەبەرهەم هێنانی .

ڕەخنەگرانی ماو پێیان وایە "قوربانی بەرهەم هێنانی چەکی ناوکی چینی زیاترە لە هیرۆشیماو ناکازاکی بەهۆی برسێتییەوە " (کتاب –ماو القصة المجهولة – بيان 9605, 29-6-2006) .

دوای چاکسازییەکان

(گرنگ نییە پشیلە سپییە یان ڕەش , گرنگ ئەوەیە مشك بگرێت)

ئەمەی سەرەوە وتەی دینگە , بەربڵاوترین دروشمی سەردەمی دەستپێکی چاکسازی بوو لە چین , ڕەنگی پشیلە(جۆری تیۆری) لای ئەوان بە ئەندازەی مشك گرتنەکە گرنگی نەبوو , مشك گرتنی چینییەکان گەشەکردن و تازەکردنەوە و بەرهەمی زۆر و بازرگانی بەربڵاو بوو , ڕەنگی پشیلەش هانا بردن

بوو بۆ تیۆری ئابووری سەرمایەداری و کەڵك وەرگرتن لە ئەزمونی کارگێڕی و تەکنەلۆژیای پێشکەوتووی ڕۆژئاواو و لێشاوی سەرمایەگوزراییەکانیان .

ڕێبازەکانی چاکسازی چینی لەسەر سێ پێ ڕاوەستاوە کە بریتین لە : (چاکسازی – کرانەوە – تازەگەری)(ص 313 الاستثمار الاجنبي المباشر والتجارة الدولية الصين نموذجا د. هناء عبدالقادر بغداد 2002).

سەرباری چاکسازی و کرانەوە بە ڕوی دەرەوە , گرنگترین هەنگاو دیکە کە چین نای لە بواری چاکسازییدا , نوێکردنەوەی ژێرخانی ئابووری چین بوو بە پشت بەستن بە تەکنەلۆژیای دەرەوە , ئەمەش وایکرد چین ببێتە وڵاتێکی پێشکەوتوو , بەهۆی ئەمەوە بوو ئوردونییەکان وتیان : تاکو ئێستا ئۆتۆمۆبێلی منداڵانەمان لە چینەوە بۆ دەهات , لە ئێستا بەدواوە ئۆتۆمۆبێلی ڕاستەقینەمان بۆ دێت , ئەمەیان لە کاتێك گوت , 600 ئۆتۆمۆبیلی چینی , بۆ یەکەمجار خۆی کرد بە بازاڕەکانی عەماندا (شبكة صين – 2005-1-18) .

پاش چاکسازییەکانی ساڵی 1979 , کشت و کاڵ بە ڕێژەی 22٪ گەشەیکرد , بازرگانیش بە هەمان شێوە لە ساڵی 1980 بە ڕێژەی 15٪ و ساڵی 1984 بە ڕێژەی 21٪ و ساڵی1986 بە ڕێژەی 35٪ گەشەی کرد (chin pagina بەشی زۆری زانیارییەکان لەم سایتەوە وەرگیراون).

لە دوای چاکسازییەکانەوە , ئابووری چین ,لە هەموو ساڵەکان بە پۆزەتیف گەشەی کردووە , جگە لە ساڵی 1989 , کە کارەساتی تیان مین تێیدا ڕوی دا , لەو ساڵە ئابووری بە ڕێژەی 4,3٪ پوکایەوە (الاستثمار الاجنبي المباشر والتجارة الدولية –الصين نمذجا) .

لە ساڵی 1950 , کۆی گشتی بازرگانی دەرەوەی چی گەیشتە 1,13ملیار دۆلار , 550 ملیۆن دۆلار نادرە و 580 ملیۆن دۆلار هاوردە , ساڵی 1980 بازرگانی دەرەوەی چین گەیشتە 37,7 ملیار دۆلار , بڕی نادرە گەیشتە18,27 ملیار دۆلار , هاوردەش گەیشتە19,51 ملیار دۆلار (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد ص 46).

نادرە لە ساڵی 1986 تەنها بایی 25,5 ملیار دۆلار بوو , لە ساڵی 2001 گەیشتە 249 ملیار دۆلار , بەڵام هاوردە لە 35 ملیار دۆلارەوە بەرز بوەوە گەیشتە 215 ملیار دۆلار , لەو ماوەیە نادرە 10 جار سەرکەوت , وەلێ هاوردە 6 جار سەرکەوت .

بازرگانی دەرەوەی چین لە ساڵی 2004 گەیشتە 1154,74 ملیار دۆلار , دوو ئەوەندەی ساڵی 2001 , کە ساڵی بە ئەندامی بوونی چین بوو لە ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی(صوت الشعب 12-1-2005), بۆ ساڵی 2006 پێشبینی وایە 1600 ملیار تێبپەڕێنێت , پێشبینی وایە لە ساڵی 2006 کۆی هاوردەو نادرەی چین 15٪ گەشە بکات , بگاتە 1600–1700 ملیار دۆلار (15–7–2006 شینخوا).

بازرگانی دەرەوەی چین لە ساڵی 2002 ڕێژەی51٪ کۆی بەرهەمی نەتەوەیی وڵات بوو , لە ساڵی 2003 گەیشتە 60٪ و لە ساڵی 2004 بەرز بوەوە بۆ ڕێژەی70٪ ی ئابووری وڵات (14–8–2005شینخوا).

لەو ڕێژەیە , نادرەی چین 37٪ بەرهەمی نەتەوەیی وڵات دیاری دەکات (شبكة صين 2-10-2005) .

گەشە پشت بە ناردە ببەستێت مەترسییە بۆسەر ئابووری , لەگەڵ هەر قەیرانێکی ئابووری یان تەنگژەیەکی سیاسی ئەوا ئازاری پێدەگات و ئابووری وڵات بەرەو فەنا دەبات , نموونە تەنها بازاڕەکانی ئەمەریکا 40٪ ناردەی چین هەڵدەمژێت , ئەمە مەترسییەکی گەورەیە بۆ سەر دواڕۆژی ئابووری چین , ترسی ئەوە هەیە سیاسەتی مایۆ جارێکی دیکە لە کەرتەکانی دیکە دووبارە بکرێتەوە , هەرچەندە نابێت ئەوە لە یاد بکەین بەشی زۆری ئەو ناردەیە خودی کۆمپانیا ئەمەریکییەکان لە چین بۆ بازاڕەکانی ئەمەریکا بەرهەمی دەهێنن .

چین ئێستا بووە بە داینەمۆ و فاکتەرێکی سەرەکی گەشە سەندنی بازرگانی جیهانی . لە ساڵی 1978 بۆ ساڵی 2004 بازرگانی دەرەوەی چین 56 جار زیادیکردووە , بە ڕێژەی ساڵانەی 16,8٪ , لە هەمان ماوەدا بازرگانی جیهانی ساڵانە تەنها بە ڕێژەی 6,4٪ گەشەی کردووە (30-2-2004 شینخوا).

ئەمەش دەربڕی ئەوەیە , بازرگانی چین بە ڕێژەی بەرزتر لە بازرگانی جیهانی لەو ماوەیە گەشەی کردووە , بەمەش پشکداری چین لەگەشەی بازرگانی جیهانی زیاترە لە بەشی خۆی .

هەروەها لەبەر ئەوەی ڕێژەی گەشەی چین زیاترە لە گەشەی جیهانی , بۆیە بەشی لە کۆی بازرگانی جیهانی لەبەرز بونەوەی بەردەوامە .

لە پێش دەستپێکردنی قۆناغی چاکسازییەکان , بەشی زۆری هاوردەی وڵات , ئەو کەل و پەلانە بوون لە بەرهەم هێناندا بەکاردەهێنران , واتا هاوردە لە پێناو بازاڕدا نەبوو (لە نێوان ساڵانی 1950-1980 , ئامرازی هۆیەکانی بەرهەم هێنان 80,4٪ هاوردەی چینی پێك دەهێنا , کاربورد تەنها 19,6٪ی هاوردەی دیاریدەکرد (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد -ص47).

تاکو ئێستا هاوردەی چین , جگە لە نەوت و ئاسن و ڕۆن و کەرەستەی خاو .... زۆربەی ئەوانی دیکە , بریتین لە ئامێرەکانی بەرهەم هێنان و کارگاو کارخانە و فرۆکەو هۆیەکانی گواستنەوە , ئێستا چین هەموو شت بۆخۆی دروستدەکات , بۆیە ساڵ بە ساڵ لیستی شمەکی هاوردە ناوەکانیان لە کەمبونەوەدایە , هەروەسا جگە لە وزەو کەرەستەی خاو قەڵەشتی نێوان هاوردەو ناردە لە بەرینبونەوەدایە لە بەرژەوەندی ناردە .

ڕێژەی گەشەکردنی دەرامەتی نەتەوەیی چین لە دوای چاکسازییەکان , لەگەشەکردنی بەردەوامدا بووە , لە ماوەی **25 ساڵی یەکەم بەڕێژەی 9,4٪ گەشەیکرد , ئەمەش بەرزترین ڕێژەی گەشەکردنە لە مێژووی مرۆڤایەتی .**

ئابووری چین لە ماوەی 20 ساڵدا 6 جار زیادیکردووە (هل تتحول ثورة الصين الراسمالية الى الديموقراطية , مينترين بي) .

ساڵی 1978دا کۆی گشتی بەرهەمی نەتەوەیی 3624,1 ملیار یوان بوو , بەرهەمی نەتەوەیی چین لە ساڵی 1989 گەیشتە 362,41 ملیار دۆلار (ص 320الاستثمار الاجنبي المباشر والتجارة الدولية الصين نموذجا د. هناء عبدالقادر بغداد 2002), بەرهەمی نەتەوەیی چین لە ساڵی 1978 تەنها 147,3 ملیار دۆلار بوو , لە ساڵي 2004 گەیشتە 1,649,4 ملیار دۆلار بە ڕێژەی گەشەی ساڵانەی 9,3٪ (الشرق الاوسط- 5-6-2005- ناصر تميمي).

ساڵی 2003 کۆی بەرهەمی نەتەوەیی گەیشتە 116898,4 ملیار یوان , ساڵی 2000 بەرهەمی نەتەوەیی چین تەنها 928,9 ملیار دۆلار بوو (الوسط-546-18-11-2002) , لە ساڵی 2003 بوو بە زیاتر لە 1400 ملیار دۆلار , بەمەش لە ماوەی 3 ساڵدا نزیك بە 50٪ گەشەیکرد , ساڵی 2004 بەرزبوەوە بۆ سەروی 1650 ملیار دۆلار (25–1–2005 جەزیرە نێت) .

گەشەکردنی دەرامەتی نەتەوەیی لە ساڵی 2005 بە ڕێژەی 9,9٪ بوو , بەرهەمی نەتەوەیی گەیشتە 2279 ملیار دۆلار (شینخوا–1–3–2006) .

بەرهەمی نەتەوەیی چین ساڵی 2005 گەیشتە 2263825 ملیۆن دۆلار (بیان 9518, 10–7–2006) . بەرهەمی نەتەوەیی چین لە ساڵی 2005 کەوتە پێش بەریتانیاوە بە 94 ملیۆن دۆلار , بەمەش بووە چوارەم زلهێزی ئابووری جیهان (3–7–2006 جزیرە نیت) .

بەڵام بە پێی هێزی کڕین ئەوا لە **ساڵی2003 دەرامەتی نەتەوە چین گەیشتە 5,700000ترلیۆن دۆلار , ئەمەریکا گەیشتە 10,400,000 ترلیۆن دۆلار, کۆی جیهان 49,000000 ترلێۆن بوو , چین 11,6٪ ئابووری جیهانی دیاری دەکرد , وەلێ ئەمەریکا 21,12٪ ی ئابووری جیهانی دیاری دەکرد , پاش دوو ساڵ لەو مێژووە , لە ساڵی 2005 بەشی چین لە ئابووری جیهانی بە پێی هێزیکڕین بوو بە 8,572666 ترلیۆن دۆلار , یەکێتی ئەوروپا 9,041499 ترلیۆن دۆلار, وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا بوو بە 12,409465 ترلیۆن دۆلار , سەرجەم جیهانیش بوو بە 61,006604 ترلیۆن دۆلار . لە ساڵی 2005 چین 14,05٪ ی ئابووری جیهان و ئەمەریکا 20,34 ٪ی ئابووری جیهانیان دیاری کردووە . چین 2,55٪ سەر کەوتووە , ئەمەریکا 0,78٪ دابەزیووە .**

ساڵی 2003 ئابووری چین 54,8٪ ئابووری ئەمەریکا بوو , لە 2005 بووە 69,08٪ .

لە ساڵی 2003 –2005 , 23,925٪ گەشەکردنی جیهان بەر چین کەوتووە , 16,73٪ بەر ئەمەریکا .

بە پێی ڕاپۆرتی دەزگای برایسووترهاوش , ئابووری چین لە ساڵی 2050 ئابوری هەموو 7 وڵاتە پیشەسازییەکە ڕەت دەدات , ئێستا ئابووری چین 18٪ ئابووری ئەمەریکایە بە دۆلار , بەڵام بە هێزی کڕین 76٪ ە , ساڵی 2050 بەپێی هێزی کڕین 43٪ زیاتر دەبێت لە ئابووری ئەمەریکا , بەڵام بە دۆلار ناگات پێی (5–5–2006 –بی بی سی) .

دیارە بەرزی ڕادەی گەشەکردنی دەرامەتی نەتەوەیی و بەرزبوونەوەی نرخی یوان و بەرزبوونەوەی ئاستی کاربردی ناوخۆیی ڕۆڵ دەبینن لە بەرزبوونەوەی کۆی بەرهەمی نەتەوەیی وڵات .

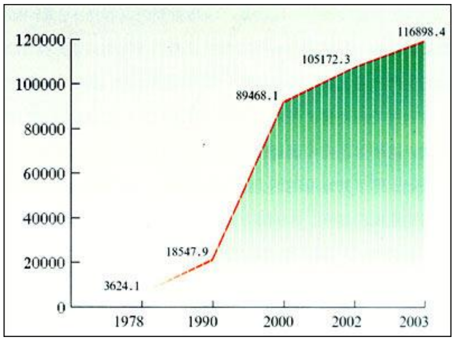

گەشەکردنی ئابووری ئامانجی یەکەمی چینییەکان لە ڕەنگ گۆڕینی پشیلە , ئەوان دەزانن سەما لەگەڵ گورگ هەتا هەتایی نییە , ئەم دۆستایەتی و پەیوەندییە بازرگانییە گەرمەیان لەگەڵ وڵاتانی ڕۆژئاوا بە تایبەت ئەمەریکا تاکو سەر نییە , وەلێ تاکو کۆتایی لەگەڵی دەڕۆن , تا دوا دڵۆپی سەرکەوتن بەردەوام دەبن .

بەلای چینییەکانەوە گرنگ گەشەی ئابووری و دۆزینەوەی کڕیارە بۆ شمەکە دروستکراوەکانیان و پەیدا کردنی وزەو کەرەسەی خاو .

تیۆرسێنی گەورەی پارتی کۆمۆنیستی چینی تشنغ بی جیان سەرۆکی مونتەدای چاکسازی چینی دەڵێت : چین بە دوای دابینکردنی خواردنەوەیە بۆچەند نەوەی گەلەکەی , خەریکی کاری خۆیەتی و مەترسی بۆ سەر هیچ لایەنێك نییە (شینخوا 31-11-2005) . چین چاوی لە داگیرکاری هیچ وڵاتێکەوە نییە , بەڵکە تەنها بە دوای گەڕانەوەی سنوورە ونبوەکانی خۆیدا دەگەڕێت .گەڕانەوەی تایوان گەورەترین کێشەی سیاسی چینە لەسەدەی 21 .

هەرچەندە بنەماکانی بازاڕی ئازاد بووە بە میکانیزم و هەڵسوڕێنەری ئابووری چین , دیموکراسی و جێگیری سیاسی دووکایەی گرنگن بۆ گەشەکردنی ئابووری و بەرهێنان , بە تایبەت جێگیری سیاسی , بەڵام دیموکراسییەت تاکو ئێستا غائیبە لە هاوکێشەکە .

چینییەکان تەنها ڕەنگی پشیلەکەیان گۆڕیوە نەك ڕەنگی خۆیان , هێشتا بە تەواوی تەسلیم بە ئیرادەی بازاڕ نەبوونە , فەلسەفەی سمیس باوەڕی وایە : ئابووری باڵندەیەکە لە قەفەسدا , فەیلەسوفی نەرێتپارێزە چینییەکان تشی یون لە ساڵی 1982 ڕایگەیاند " باڵندەی شمەك پێویستە ڕێگەی پێبدرێت لە چوارچێوەی قەفەسی نەخشە بفرێت " (اسیا وسطی – حلقة الاخیرة 16-10-2005 بیان) .

هوجینتاو لە 2002 گەیشت بە دەسەڵات , نموونەی زۆر لەسەر وتەکانی مارکس دەهێنێتەوە , جارجارەش ئاماژە بە گووتەکانی ماو دەدات , چینییەکان ئێستا گرنگی زۆر بە توێژینەوە دەدەن لەسەر سۆسیالیزم , تاوەکو لەگەڵ سەردەم بگونجێت , ئەزموونی کوبا و کۆریای باکوور بۆ پاراستنی دەسەڵات بە باشی دەبینن (جوزیف کان- مراسل نیوروك تایمز في صین- الاتحاد 11216- 21-3-2006) .

کەمکردنەوەی جیاوازی داهات و بنەبڕکردنی هەژاری ئەرکی یەکەمی دەسەڵاتدارییەتی نوێی چینە , هەر بۆیەشە باجی سەر جوتیارانی هەڵگرت , کە هەزاران ساڵ بوو داسەپا بوو بەسەریانا , 150 ملیۆن جوتیاری چینی باج دەدەن (13-4-2005 شینخوا) . (باجی کشت و کاڵ 2600 ساڵە بەسەر جوتیاران داسەپاوە , ئەم ساڵ کۆتایی پێدێت , دەبێتە هۆی باشتر کردنی باری ژیانی 800 ملیۆن هاووڵاتی کە لە لادێدا دەژین (جزیرە نیت 30-12-2005) .

هاوکاری سۆڤیەت بۆ چین لە دوای سەرکەوتنی شۆڕش

سالی 1945 ژاپۆنییەکان پاش خۆبەدەستەوە دانیان , سەرباری کوشت و بڕی بە کۆمەڵ و وێرانکاری بەرفراوانی سالآنی داگیرکردنی چین , ژمارەیەکی زۆر مینیان لە دوای خۆیان بەجێهێشت , سەرباری چەکی کیمیاوی (چین لە دوای جەنگ 40000 پارچە چەکی کیمیاوی هەلگرتەوە , کە ژاپۆن بەجێی هێشتبوو (شینخوا 6-9-2005) .

لە دوای خۆبەدەستەوەدان پاشەکشەکردنیان لە چین , لە ڕێگەی مین و چەکە کیمیاوییەکانیانەوە درێژەیان بە وێرانکاری چیندا , هەروەسا بەشێکی زۆر لە ناوچە بەرهەم هێنەرەکانیان خاپوور کرد , شەڕێکی نەگریسیان بەسەر چاندا داسەپێنرا .

زۆربەی پیشەسازییەکانی خۆرهەلآت پاش ئازادکردنی ناوچەکانیان , لە لایەن کۆمۆنیستەکانەوە گواسترانەوە بۆ سۆڤیەت , ئەوانەی نە گواسترانەوە چاك نەکرانەوە, لەدواییدا بەکەلك کارکردن نەمان , هاوکات کەرتی کارەباش بە تەواوی خاپوور بوو .

سۆڤییەتیەکان جگە لەوەی لە قۆناغی ڕزگاری نیشتمانییدا هاوکاری بێدرێغی کۆمۆنیستەکانیان کردبوو , لە دوای سەرکەوتنیش لە هاوکاریکردنی چینییەکان بەردەوام بوون .

لە سەرکەوتنی شۆڕشەوە تاکو سالی 1957 , زیاتر لە 90000 ئەندازیاری چینی لەسەر خەرجی سۆڤیەت , خوێندنیان لە ولآتی سۆڤیەت تەواو کرد (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد ص10) . تاکو سالی 1957 , بەشێوەی گشتی زیاتر لە 259000 قوتابی چینی لە هەموو ڕشتەکان لە سۆڤیەت خوێندیان (الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد ص 10).

هەروەها پاش سەرکەوتنی شۆڕش , چین بڕی 1,9 ملیار دۆلاری وەك قەرزی درێژخایەن لە سۆڤیەت وەرگرت , لە سالی 1965 دایەوە , لەو کاتەوە تاکو سالی 1978 , چین هیچ قەرزێکی دەرەکی دیکەی نەکرد (ص48 -الصين-دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد).

ئەو بڕە قەرزەی سۆڤیەتیەکان لەو کاتەدا بۆ چینییەکان زۆر پێویست بوو , ئەمە سەرباری ئەوەی سۆڤیەتیەکان لە بواری پێشکەشکردنی هاوکاری لە گواستنەوەی ئەزمونەکانیان لە بواری پیشەسازی بەرامبەر چینییەکان سەخی و دەستپڕ بوون .

سالی 1961 , بە هۆی پاشەکشەی سۆڤیەتەوە لە چین , بەرهەمی پیشەسازی لەو ولآتە , بە ڕێژەی 38٪ و سالی 1962 بە ڕێژەی 16٪ پوکایەوە , سالی 1961 بۆ چین سالی داڕمانی ئابووری بوو .

پچڕانی پەیوەندی هەردوو ولآت تێسرەواندنێکی کاریگەربوو کەوت لە ئابووری چین و ڕەوتی پێشکەوتنی ئەو ولآتە .

پەیوەندی چین و سۆڤیەت گەیشتە ئاستی جەنگی سنووری و دەیان سالَ شەڕی سارد و هاوکاری نەیارانی یەکتر , لەمەشدا ئەمەریکا ڕۆلی گرنگی گێڕا لە گەرمکردنی ململانێکان , لە خۆنزیککردنەوە هاوکاری چینییەکان درێغی نەکرد , تەنانەت هانی هاوپەیمانەکانیشی دەدا هەمان ڕۆڵ بگێڕن .

له هەشتاكان ئەمەریكا ئیسرائیلی هان دەدا چەكی پێشكەوتوو بفرۆشێت بە چین , بۆ ئەوەی لە بەرامبەر سۆڤیەت بەهێزی بكات (الحیاة-جعفر هادي حسن 3-7-2005).
كەچی لە دووهەزار بە دواوە كە ئیسرائیل چەكی پێشكەوتووی بە چین فرۆشت بەحسابی ئەو كات , ئەمەریكا بە توندی ناڕەزایەتی دەربڕی و پرۆتۆكۆڵەكانی پێ هەڵوەشاندەوە .
چین ڕوسیا 40 ساڵ كێشەیان كۆتایی پێهێنا بۆ داڕشتنەوەی سنووری نێوانیان (ایلاف–26–2005).
كێشە لە نێوان چین و ڕوسیا لەسەر 357 كم دوچار بوو , لە 2–6–2005 بە یەكجاری چارەسەركرا , چین ئەو پارچە زەوییەی وەرگرتەوە .
پەرلەمانی ڕوسیا دەنگی لەسەر ئەو ڕێككەوتنە دا و ڕەزامەندی لەسەر دەربڕی , پۆتین وتی : چارەسەری ناوەند لە بەرژەوەندی ڕوسیایە .
تشاو شینغ وەزیری دەرەوەی چین وتی : سەركەوتووانە پارچە زەوییەكەمان وەرگرتەوە .
ئەو پارچە زەوییە دەكەوێتە ناوچەی هبلونغجیانغەوە , چینییەكان پاش وەرگرتنەوەی نەخشەی سەرتاسەرییان داڕشت بۆ پەرەپێدانی (شینخوا 2–6–2005).

باری ژیانی هاووڵاتیان

چین لە ساڵی 1949, وڵاتێكی مۆدێرن نەبوو , یەكێك بوو لە وڵاتە هەرە دواكەوتووەكانی جیهان , ئاستی ژیان و پێشكەوتنی , لە خوار ئاستی ژیان و پێشكەوتنی هیندستانەوە بوو , تەنانەت لە دوای میسر و وڵاتانی دیكەشەوە بوو , لە كۆتایی نەوەدەكان داهاتی تاك لە چین و هیند یەكسان بوون بە یەكتر , بەڵام ئێستا داهاتی تاك لە چین دوو ئەوەندەی هیندە .
كە شۆڕش سەركەوت , زیاتر لە 250 ملیۆن چینی لە هەژاریدا دەژیان لە كۆی 541 ملیۆن هاووڵاتی , ئەمەش نزیك بە 46,2٪ی دانیشتوانی وڵاتی پێك دەهێنا , بەڵام لە ساڵی 2000 , ڕێژەی هەژاری دابەزی بۆ 30 ملیۆن كەس , كە كەمتر لە 3٪ دانیشتوانی دەكرد (شینخوا 19–3–2001).
لە ساڵی 2004 , ژمارەی هەژاران 4 ملیۆن هاتە خوارەوە , بەڵام هاوكات جیاوازی نێوان هەژاران و دەوڵەمەندان زیادیكرد , تاكو ئێستا لە چین , زیاتر لە 200 ملیۆن مرۆڤ بە 1 دۆلار لە ڕۆژێكدا دەژێن (جەزیرە نێت 15–1–2005) .
لە سەردەمی سەركەوتنی شۆڕشدا , كە گەریلا كۆمۆنیستەكان چوونە ناو شەنگەهایەوە , تاكو ئەو كات زۆربەیان گڵۆپیان نەدیبوو , كە دەخەوتن بەشی زۆریان گڵۆپەكانیان شكاند , چونكە نەیان دەزانی بیكوژێننەوە , لە دوكانەكان دەستیان دەكردە ملی ئەو لەشە باغەیانەی بەرگی نوێیان لەبەر كرابوو , وایان دەزانی زیندوون .
لە ساڵی 1949 ناوەندی تەمەن بۆ تاكی چینی تەنها 32 ساڵ بوو , لە ساڵی 1985 گەیشتە 69 ساڵ . بەشی دانەوێڵەی تاكێك لە ماوەی ساڵێك لە ساڵی 1952 تەنها 288 كگم بوو, ساڵی 1978 بەرز

بووەوە بۆ 315 کگم , لە ساڵی 1984 گەیشتە 396 کگم , لە 38 ساڵی یەکەم , تەنها 27کگم سەرکەوت , وەلی لە 6 ساڵی دوای چاکسازییەکان 81 کگم چووە سەر .

لە ساڵەکانی 1957 ەوە بۆ 1964 زیاتر لە 30 ملیۆن چینی لە برسا مردن , ئەمەش گەورەترین مردنی بە کۆمەڵی مرۆڤ بوو لە برسان لە مێژووی مرۆڤایەتی (بول سمنيدي- الاستعداد للقرن الحادي والعشرين –ترجمة محمد عبدالقادر –1993–ص 218). (چینییەکان خۆیان ئەو ژمارەیە بە 15 ملیۆن دیاری دەکەن) .

لە ساڵی 1962 دا داهاتی تاکە کەس لە چین تەنها 60 دۆلار بوو , چین ئەو ساڵە بە پلەی 11هەمین لە وڵاتە هەرە هەژارەکانی جیهان دەهات (اهرام–18–1–2002).

داهاتی جوتیارێك لە ساڵی 1957 تەنها 40,5 یوان بوو (الصين–دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد ص 29) , مانگانەی فەرمانبەرانیش لە ساڵێك 446 یوان بوو (الصين–دراسة في الجيوبولتك-د.صبح محمود محمد–ص28).

ساڵی 1987 داهاتی تاکە کەس لە چین گەیشتە 294 دۆلار , لە هەمان ساڵدا لە هیندستان داهاتی تاك لە ساڵێکدا 311 دۆلار بوو (بول سمنيدي- الاستعداد للقرن الحادي والعشرين –ترجمة محمد عبدالقادر –1993–ص).

چین لە ساڵی 1998 لە لیستی وڵاتان بۆ گەشەی مرۆڤ , لە ڕیزدا ژمارەی 99 بوو , بەڵام هیندستان بوو بە 128ەمین لە کۆی 174 وڵاتی جیهان , 29 وڵات کەوتە دوای چینەوە , ئێستا ئەو قەڵەشتەی نێوانیان زیاتر بووە .

ڕاپۆرتی نەتەوە یەکگرتوەکان ڕای گەیاند , لە نێوان ساڵەکانی 1978–1990ژمارەی هەژارانی چین بۆ نیوە کەمبۆتەوە , لە ساڵی 1994 بۆ 2000 ساڵانە 6 ملیۆن چینی لە هەژاری ڕزگاریان بووە , لە 2 ساڵی یەکەمی هەزارەی سێیەم , ساڵانە 2 ملیۆن چینی لە هەژاری ڕزگاریان بووە (8–8–2004 شينخوا) , تەنها لە ساڵی 2004 بڕی 4 ملیۆن چینی لە هەژاری ڕزگاریان بوو .

ساڵی 1949 ژمارەی دانیشتوانی چین 541,71 ملیۆن کەس بوو . تەنها 20٪ منداڵان دەچونە قوتابخانە , 80٪ خەڵك نەخوێندەوار بوون , کەچی ئێستا چین زۆرترین قوتابی زانکۆی هەیە لە جیهاندا , 67,64 ملیۆن دەرچووی زانکۆی هەیە تاکو کۆتایی ساڵی 2005 (شبكة الصين 1-9-2006).

نەخوێندەواری کۆتایی هات لەناو نەوەی نوێی چینییەکان , ڕێژەی خوێندەواری ئێستا لە هەموو چین 90٪ (صين اليوم عدد5 سنة 2004- محمد نعمان حلال) .

هاوکات پیشەسازی زۆر و زەبەنی چین ڕۆڵی هەیە , لە کەمکردنەوەی ڕێژەی هەڵاوسانی بازاڕی جیهانی , ئەمەش هاوکاریکەرە بۆ هەژارانی جیهان .

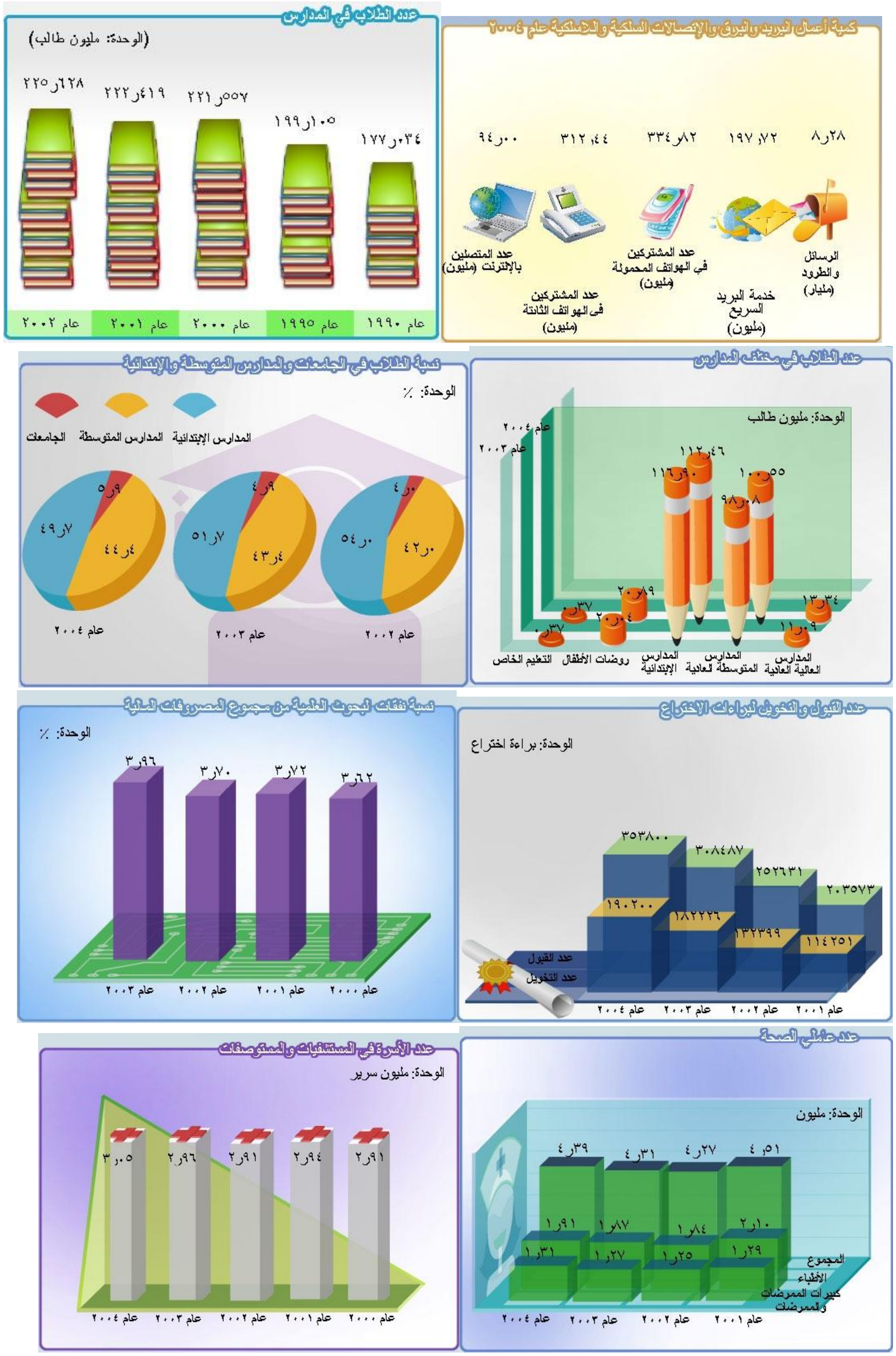

داهاتی تاکه کەس لە شارەکان ساڵی 1978 تەنها 343 یوان بوو , لە ساڵی 2001 بوو بە 6860 یوان , واتە لەو ماوەیەدا 20 جار چۆتە سەر , لێ لە لادێدا ساڵی 1978 داهاتی تاکەکەس 134 یوان

بوو, له ساڵی 2001دا گەیشته 2366 یوان , لەو ماوەیەدا 17,65 جار تاکی زیادی کرد , واتا بەرزبونەوەی داهاتی تاك له شار و لادێ یەکسان نەبوو , هەرچەندە ئەم جیاوازییە له داهاتی تاك له نێوان شارو لادێ له لایەك , وە ناوچە جیاجیاکان له لایەکی دیکە , جیاوازی ئاستی ژیانی هاوڵاتیان زیادە کات و یەکێکه له کێشه گرنگەکانی دوا ڕۆژی گەشەکردنی ئابووری لەم وڵاتە , مەترسییەکی هەست پێکراوە حکومەتی چینی نیگەران کردووە , زۆربەی ناڕەزایەتییەکان بەرامبەر بە دەسەڵات لێرەوە سەرچاوە دەگرێت .

جیاوازی نێوان داهاتی تاك تاکو دێت له بەرزبونەوەدایە , ساڵی 1987 جیاوازی ئاستی داهات 2,57 جار بوو , له 2005 جیاوازییەکە بەرز بوەوە بۆ 3,22 جار , له ساڵی 1997 ەوە بەرەو زیاد بوونە ڕوات (شینخوا 2-3-2006) .

جوگرافیا ڕۆڵی خۆی گێڕا له دابەشکردنی سەروەت و سامان و ئاستی دەوڵەمەندی هاووڵاتیان , کەناری دەریا دەوڵەمەند و دوور له ئاو هەژار , بەهۆی ڕوتێکردنی شاڵاوی سەرمایەگوزاری بێگانە بۆی , شار دەوڵەمەندتر له لادێ , شاری گەورە و کەناری دەریا له پێشتر له شارە زۆرو چەپەکان , سەرجەم ئەمانە هاوکاریکەر بوون له نایەکسانی ناوچەیی و نا یەکسانی دابەشکردنەوەی سەروەت و سامان .

ئەمڕۆ له چین جیاوازی چینایەتی له نێوان دەوڵەمەند و هەژاران زیاترە له ساڵی 1949 , لەو کاتەی کۆمۆنیستەکان گەیشتن بە دەسەڵات (الفجوة التنامية و الشرق الاوسط 9812,9-10-2005) .

چاکسازییەکان هەرچەندە 400 ملیۆن مرۆڤیان له هەژاری ڕزگارکرد , داهاتی تاکی دەیان جار سەرخست , نێوەندی تەمەنی مرۆڤی چەند جار سەرخست , له بەرامبەردا کۆمەڵگەیەکی چینایەتی بەرهەم هێناوە , جیاوازی تاك له نێوان هەژاران و دەوڵەمەندان زۆر چۆتە سەر , پوازی گەورەی هەژارنشینی له ناوەڕاست و ڕۆژئاوا وڵات بەرهەم هێناوە .

ژمارەی سۆپەر دەوڵەمەندەکان له چین تاکو دێت دەچێتە سەر , له چین 10 ملیاردێر هەیە , سەرباری سەدان هەزار ملیۆنێر " ئێستا له چین 300000 ملیۆنێر هەیە , 5٪ ی دەوڵەمەندان 50٪ پارەی پاشەکەوتکراوی بانکەکانیان هەیە . بارستایی سەهم کڕین له چین زیاترە له ئەمەریکا (بیان 6-6-2006) .

ئەمڕۆ کەرتی تایبەتی له چین 57-60 ٪ ئابووری چین هەڵسوڕێنێت , له ساڵی 1995 ەوە کۆمپانیاکانی کەرتی دەوڵەتی ژمارەیان له 300000 ەوە کەمبوەوە بۆ 150000 (الشرق الاوسط 9791 , 18-9-2005) .

له کۆتایی ساڵی 2003 ژمارەی دەزگا تایبەتییەکان 3 ملیۆنی تێپەڕاند , بە زیادەی 570000 له چاو ساڵی 2002 , 22٪ زیاتر له 2002 (29-5-2005 شینخوا) .

له بەشێك لادێ دوور و پەراوێزەکانی چین , تاکو ئێستا جیاوازی ئاستی گەشەکردن وەك 100 ساڵ لەمەوپێشە , کەچی نرخی چارەسەری نەخۆشی وەك شارانە (مصاعب هو جينتاو في السيطرة على الريفيين... , ريتشارد ماك كريفور , الحياة 21-9-2005) .

ئەمڕۆ له چین 140 ملیۆن کرێکار شوێنی نیشتەجێ بوونی جێگیریان نییە (27-6-2006 , تقرير واشنطون , ماذا يحتاج العالم ليعرف عن ..ز.) .

رسوايي هةذاري لةمرؤي ضيندا طةيشتؤتة ئاستي فرؤشتني مندالآن " ثيَطةيةكي ئةنتةرنيَتي هةراجكردني ضيني مندالَي ضيني نمايش كرد بؤ فرؤشتن مندالآني تةمةن كةمتر لة 100 رؤذ , كور بة 28000 يوان , كض بة 13000يوان , لة هةريَمي هؤنانةوة , بةلآم زوو ريكلامةكةيان هةلَطرت " (رؤيتةر20-9-2005).

نەك تەنها فرشتنی منداڵ بەڵکە بازاڕی فرۆشتنی پارچەی جەستەی مرۆڤ لە چین گەرمە " گورچیلەی چینییە ئیعدام کراوەکان لە بازاڕەکان دەفرشنەوە , نرخی چاندنی گورچیلەیەك لە چین دەگاتە 70000 دۆلار (اهرام 31309, 29-6-2005) .

ئەو دیاردە بزێوانەی دەربڕی کۆمەڵگەی چینایەتین و جاران لە چین نەمابوون , ئێستا سەریان هەڵداوەتەوە " ئێستا سواڵکەر و لەشفرۆش لە پەکین هەیە " (ایلاف 20-7-2005 , ایلاف في رحلة بين احفاد ناو .... , احمد نجم) .

ئەم جیاوازی چینایەتی و گەندەڵی بەرپرسانە وایکردووە ساڵ لە دوای ساڵ ژمارەی ناڕەزایەتییەکان بچێتە سەر " ساڵی 2004 ژمارەی ناڕەزایەتییەکان گەیشتە 74000 , لە 2005 بەرز بووەوە بۆ 86000 (هل تتحول پوره الصين الراسماليه الى الديموفراگيه , مينترين بى) .

" ناڕەزایەتی دژ بە گەندەڵی , ململانێ لەسەر کێشەی زەوی , بەرینبوونەوەی جیاوازی لە نێوان هەژاران و دەوڵەمەندان هۆکاری ناڕەزایەتییەکانن , ساڵی 1994 تەنها 10000 ناڕەزایەتی ئەنجامدرا , لە 2004 گەیشتە 73000 بە بەشداری 3,76 ملیۆن مرۆڤ " (بيان 6–8–2005) .

وەلێ لەوەتەی نەوەی چوارەمی پارت گەیشتوونە بە دەسەلات , زیاتر کەوتونەتە گرنگیدان بە کێشەی چارەسەرکرنی هەژاری و گرنگیدان بە ناوچە هەژار و دواکەوتوو و پەڕەکان و کەمکردنەوەی جیاوازی ئاستی گەشەکردنی هەرێمە جیاجیاکان و بنەبڕکردنی گەندەڵی , بەدوای چارەسەری کێشەکانەوەن , زیاتر هەوڵی نزیك بونەوە لە گەڵ جەماوەر دەدەن , , وەکو تیمی ئاگر کوژێنەوەیان لێ هاتووە .

لەوەتەی سەرۆك هوجینتاو و سەرۆك وەزیران ون جیا باو گەیشتوونە بە دەسەلات , گرنگی دەدەن بە ڕۆژئاوای وڵات , سەردانی کورەخانەکان دەکەن , لە گەڵ کرێکارانی ئاوارە کۆ دەبنەوە , دانیشتن ڕێك دەخەن لەگەڵ نەخۆشانی ئایدز , باجی سەر جوتیاران کەمدەکەنەوە , سستەمی باجیان هەڵوەشاندەوە کە تەمەنی سەپاندنی دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە 2000 ساڵ لەمەوپێش .

زۆر بەی تیمی سەرۆکایەتی لەوانەن گرنگی بە گەشەدانی پیشەسازی دەدەن , وەلێ هێشتا کەم ئەزموونن لە ڕشتەکانی دیکەی ئابووری " 22 سیاسی نزیك لە سەرۆکەوە لە بازرگانی و بازاڕی دراو سەریان دەرناچێت (بەڵام زۆربەیان ئەندازیارن) .

بەهۆی ڕادەی بەرزی ڕێژەی گەشەکردنەوە , سەرسوڕهێنەرانی شێوەی کارگێڕی ئابووری چینی لە جیهان چۆتە سەر , بەتایبەت بۆ وڵاتانی پەرەستێن و ئەو وڵاتانەی پێشتر ئابوورییەکەیان ئاراستەکراوی دەوڵەتی بوون . چاکسازی ئابووری لە چین و ڤێتنام و لاوس لە کۆتایی هەفتاکانەوە دەستی پێکردووە , لە پێناو زۆرکردنی بەرهەم و بەرزکردنەوەی ئاستی ژیان , لە ساڵی 1986 لاوس و ڤێتنام بە ڕاشکاوانە ڕایان گەیاند وازیان لە ئابووری ئاراستەکراو هێناوە , ڤێتنام لە هەشتاکان ڕێژەی گەشەکردنی ساڵانەی 5٪ , لە نەوەدەکان ئەم ڕێژەیە بەرزبووەوە , چین و ڤێتنام ئێستا بەرزترین پلەی گەشەکردنیان هەیەلە ئاستی جیهانی (اسيا في مرحلة _ بروفيسور تيمورا , بيان 16-10-2005) .

سەرۆکی ڤێتنامی گووتی : گەشەی چین زۆر کاری لێکردم (17–7–2005 شینخوا) .

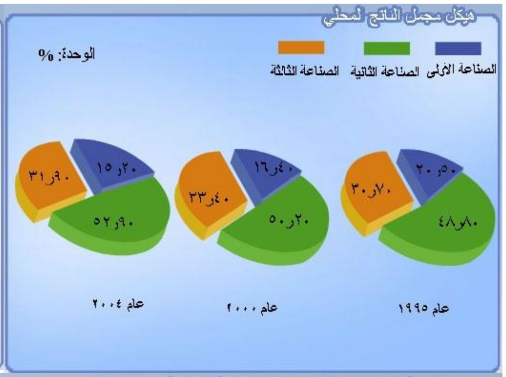

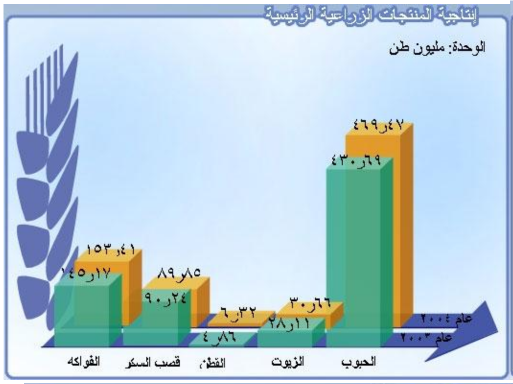

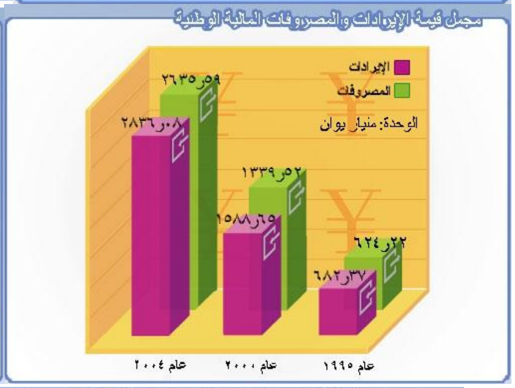

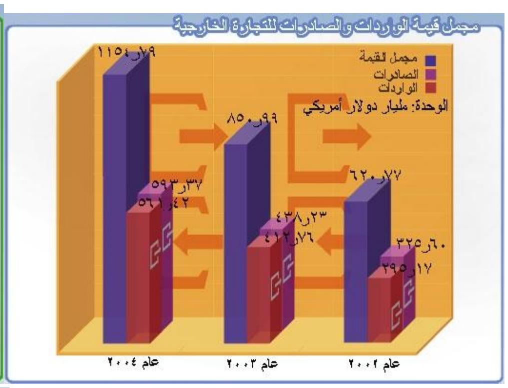

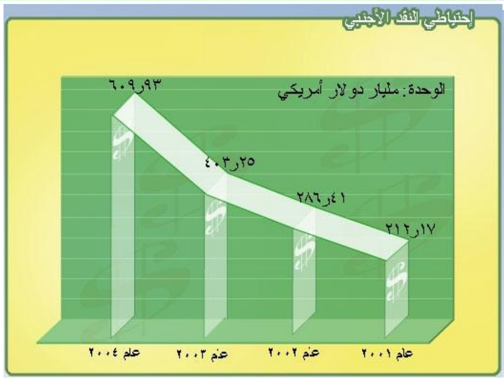

2050 Rank		Country Name	2000 GDP	2010 GDP	2020 GDP	2030 GDP	2040 GDP	2050 GDP
1	CHN	China	1078	2998	7070	14312	26439	**44453**
*	EU	European Union *	9395	12965	16861	21075	28323	35288
2	USA	United States	9825	13271	16415	20833	27229	**35165**
3	IND	India	469	929	2104	4935	12367	**27803**
4	JPN	Japan	4176	4601	5221	5810	6039	**6673**
5	BRA	Brazil	762	668	1333	2189	3740	**6074**
6	RUS	Russia	391	847	1741	2980	4467	**5870**
7	UK	United Kingdom	1437	1876	2285	2649	3201	**3782**
8	GER	Germany	1875	2212	2524	2697	3147	**3603**
9	FRA	France	1311	1622	1930	2267	2668	**3148**
10	ITA	Italy	1078	1337	1553	1671	1788	**2061**

http://www.photius.com/rankings/gdp_2050_projection.html

جدول الزيادة فى المنتجات الزراعية الرئيسية

(الوحدة: ألف طن)

النوع	السنة			
	1949	1978	2000	2001
الحبوب	113,180	304,770	462,180	452,620
القطن	444	2,167	4,417	5,320
المحاصيل الزيتية	2,564	5,218	29,548	28,720
قصب السكر	2,642	21,116	68,280	77,000
الشمندر	191	2,702	8,073	10,900
التبغ	43	1,052	2,238	2,040
الشاي	41	268	683	690
الفواكه	1,200	6,570	62,251	65,360
اللحوم	2,200	8,563	61,254	63,400
المنتجات المائية	450	4,654	42,785	43,750

جدول زيادة المنتجات الصناعية الرئيسية

النوع	الوحدة	1952	1978	2000	2001
		السنة			
الفحم الخام	مليون طن	66	618	998	1,110
النفط الخام	ألف طن	440	104,050	163,000	,000 165
الطاقة الكهربائية	مليار كيلوواط/ ساعة	7,3	256,6	1355,6	1478
الفولاذ	ألف طن	1,350	31, 780	128,500	,660 152
الإسمنت	ألف طن	2,860	65,240	, 000 597	,000 640
السيارات	ألف سيارة	-	149,1	2070	2334
التلفزيونات الملونة	ألف تلفزيون ملون	-	3,8	39360	39671
الألياف الكيماوية	ألف طن	-	284,6	6940	8283
الغزل	ألف طن	656	2,382	6,570	6,998
الأقمشة	مليون متر	3,830	11,030	27,700	29,060
السكر	ألف طن	450	2,270	7,000	6,190
حامض الكبريتيك	ألف طن	190	6,610	24,270	27,401
الأسمدة الكيماوية الزراعية	ألف طن	39	8,693	31,860	33,965
المبيدات الزراعية الكيماوية	ألف طن	2	533	607	696
الدوائر الكهربائية المتكاملة	مليون قطعة	-	30	5,880	6,360
السترالات بالتحكم المبرمج	ألف سلك	-	-	71,360	72,235
أجهزة الاتصالات المنقولة	ألف جهاز	-	-	15,050	24,739
الميكروكمبيوترات الالكترونية	ألف جهاز	-	-	6,720	7,580

التشغيل والرواتب

الموضوع	الوحدة	عام 2000	عام 2001	عام 2002	عام 2003	عام 2004

عدد العاملين	مليون نسمة	720.85	730.25	737.40	744.32	
الصناعة الأولى	مليون نسمة	360.43	365.13	368.70	365.46	352.69
الصناعة الثانية	مليون نسمة	162.19	162.84	157.80	160.77	169.20
الصناعة الثالثة	مليون نسمة	198.23	202.28	210.90	218.09	230.11
عدد العاملين في المدن والأرياف						
في المدن والبلدات	مليون نسمة	231.51	239.40	247.80	256.39	264.76
* المؤسسات الحكومية	مليون نسمة	81.02	76.40	71.63	68.76	67.10
المؤسسات الجماعية في المدن والبلدات	مليون نسمة	14.99	12.91	11.22	10.00	8.97
المؤسسات الأخرى	مليون نسمة	20.11	22.35	27.00	30.94	34.92
عدد العاملات في المؤسسات في المدن والبلدات	مليون نسمة					
عدد العاملين في الأرياف	مليون نسمة	489.34	490.85	489.60	487.93	
* المؤسسات الريفية	مليون نسمة	128.20	130.86	132.88	135.73	
المؤسسات الخاصة	مليون نسمة	11.39				
المؤسسات الفردية	مليون نسمة	29.34				
عدد العمال والموظفين	مليون نسمة	112.59	107.92	105.58	104.92	105.76
المؤسسات الحكومية	مليون نسمة	78.78	74.09	69.24	66.21	64.38
المؤسسات الجماعية في المدن والبلدات	مليون نسمة	14.47	12.41	10.71	9.51	8.51
المؤسسات الأخرى	مليون نسمة	19.35	21.42	25.63	29.20	32.87
عدد المتقاعدين والمنعزلين عن العمل	مليون نسمة	38.76	40.08	42.23	44.33	46.75
المؤسسات الاقتصادية	مليون نسمة	29.78	30.81	32.61	34.23	36.10
المؤسسات غير الاقتصادية	مليون نسمة	6.47	6.71	6.88	7.13	7.67
الهيئات الإدارية	مليون نسمة	2.51	2.57	2.74	2.97	2.98
عدد العاطلين المسجلين في المدن والبلدات	مليون نسمة	5.95	6.81	7.70	8.00	8.27
نسبة العطالة المسجلة في المدن والبلدات	%	3.1	3.6	4.0	4.3	4.2
مجمل الرواتب للعمال والموظفين	مليار يوان	1065.62	11830.9	1316.11	1474.35	1690.02
المؤسسات الحكومية	مليار يوان	761.29	835.56	894.86	969.38	1077.72
المؤسسات الجماعية في المدن والبلدات	مليار يوان	91.90	86.46	82.81	82.94	83.84
المؤسسات الأخرى	مليار يوان	212.43	261.07	338.44	422.03	528.46
معدل نصيب الفرد من الرواتب للعمال والموظفين	يوان	9371	10870	12422	14040	16024
المؤسسات الحكومية	يوان	9552	11178	12869	14577	16729
المؤسسات الجماعية في المدن والبلدات	يوان	6262	6867	7667	8678	9814
المؤسسات الأخرى	يوان	10984	12140	13212	14574	16259

الملاحظات:

1 – العدد الإجمالي للعاملين والإجمالي الفرعي للعاملين في المدن والريف لعام 1990 والأعوام التي تلته، جرى تعديلهما حسب التغيرات السكانية التي أظهرتها استطلاعات عينة. لذلك إن زائد المعطيات حول المناطق والأنواع والمهن لا تساوي مجمل عددها.

2 – ثمة تعديلات لما يتعلق بالعاملين في المدن، وعدد العاملين، والمؤشرات الإحصائية ذات الصلة لعام 1998 والأعوام التي تلته.

3 –عدد المتقاعدين والمنعزلين عن العمل في عام 1998 والأعوام بعدها يحتوي على عدد المشتركين في التخطيط الموحد الاجتماعي والتابعين للوزارات واللجان المركزية.

4 – عدد المتقاعدين وعدد العاملين في المؤسسات غير الاقتصادية في عام 1999 لا يحتوي على عدد المتقاعدين والمنعزلين عن العمل الذين تقوم أجهزة الشؤون المدنية والمؤسسات غير الاقتصادية التابعة لدائرة السوق العسكري العامة لجيش التحرير الشعبي الصيني بصرف نفقاتهم.

الناتج المحلي الإجمالي

تحسب الأرقام في هذا الجدول وفقا للأسعار في العام نفسه | الوحدة: مليار يوان

العام	الدخل الوطني الإجمالي	الناتج المحلي الإجمالي	الصناعة الأولى	الصناعة الثانية	الصناعة	البناء والتعمير	الصناعة الثالثة	* المواصلات والنقل والتخزين والبريد والبرق والاتصالات السلكية واللاسلكية	* التجارة بالتجزئة والجملة والمطاعم	معدل نصيب الفرد من الناتج الوطني الإجمالي (يوان/ نسمة)
1978	362.41	362.41	101.84	174.52	160.70	13.82	86.05	17.28	26.55	379
1979	403.82	403.82	125.89	191.35	176.97	14.38	86.58	18.42	22.02	417
1980	451.78	451.78	135.94	219.20	199.65	19.55	96.64	20.50	21.36	460
1981	486.03	486.24	154.56	225.55	204.84	20.71	106.13	21.11	25.57	489
1982	530.18	529.47	176.16	238.30	216.23	22.07	115.01	23.67	19.86	525
1983	595.74	593.45	196.08	264.62	237.56	27.06	132.75	26.49	23.14	580
1984	720.64	717.10	229.55	310.57	278.90	31.67	176.98	32.71	41.23	692
1985	898.91	896.44	254.16	386.66	344.87	41.79	255.62	40.69	87.84	853
1986	1020.14	1020.22	276.39	449.27	396.70	52.57	294.56	47.56	94.32	956
1987	1195.45	1196.25	320.43	525.16	458.58	66.58	350.66	54.49	115.93	1104
1988	1492.23	1492.83	383.10	658.72	577.72	81.00	451.01	66.10	161.80	1355
1989	1691.78	1690.92	422.80	727.80	648.40	79.40	540.32	78.60	168.70	1512
1990	1859.84	1854.79	501.70	771.74	685.80	85.94	581.35	114.75	141.97	1632
1991	2166.25	2161.78	528.86	910.22	808.71	101.51	722.70	140.97	208.70	1879
1992	2665.19	2663.81	580.00	1169.95	1028.45	141.50	913.86	168.18	273.50	2287
1993	3456.05	3463.44	688.21	1642.85	1414.38	228.47	1132.38	212.32	309.07	2939
1994	4667.00	4675.94	945.72	2237.22	1935.96	301.26	1493.00	268.59	405.04	3923
1995	5749.49	5847.81	1199.30	2853.79	2471.83	381.96	1794.72	305.47	493.23	4854
1996	6685.05	6788.46	1384.42	3361.29	2908.26	453.05	2042.75	349.40	566.03	5576
1997	7314.27	7446.26	1421.12	3722.27	3241.21	481.06	2302.87	379.72	615.99	6054
1998	7696.72	7834.52	1455.24	3861.93	3338.79	523.14	2517.35	412.13	657.91	6308
1999	8057.94	8206.75	1447.20	4055.78	3508.72	547.06	2703.77	446.03	691.03	6551
2000	8825.40	8946.81	1462.82	4493.53	3904.73	588.80	2990.46	540.86	731.60	7086
2001	9572.79	9731.48	1541.18	4875.00	4237.46	637.54	3315.30	596.83	791.88	7651
2002	10393.53	10517.23	1611.73	5298.02	4597.52	700.50	3607.48	642.03	847.67	8214
2003	11660.32	11725.19	1709.21	6127.41	5309.29	818.13	3888.57	671.56	923.81	9101
2004	13658.43	13687.59	2076.81	7238.72	6281.51	957.21	4372.06	769.42	1009.85	10561

ملاحظة: منذ عام 1980، كان الفرق بين الناتج المحلي الإجمالي والدخل الوطني الإجمالي دخل العامل الصافي من الخارج.

العام	المدخولات المالية (مليون يوان)	المصروفات المالية (مليون يوان)	الفرق بين المدخولات والمصروفات (مليون يوان)	سرعة الزيادة (%)		نسبة احتلال المدخولات المالية من مجمل القيمة الإنتاجية الداخلية
				المدخولات المالية	المصروفات المالية	
1978	113226	112209	1017	29.5	33.0	31.2
1979	114638	128179	−13541	1.2	14.2	
1980	115993	122883	−6890	1.2	−4.1	25.7
1981	117579	113841	3738	1.4	−7.5	
1982	121233	122998	−1765	3.1	8.0	
1983	136695	140952	−4257	12.8	14.6	
1984	164286	170102	−5816	20.2	20.7	
1985	200482	200425	57	22.0	17.8	22.4
1986	212201	220491	−8290	5.8	10.0	
1987	219935	226218	−6283	3.6	2.6	
1988	235724	249121	−13397	7.2	10.1	
1989	266490	282378	−15888	13.1	13.3	15.8
1990	293710	308359	−14649	10.2	9.2	15.8
1991	314948	338662	−23714	7.2	9.8	14.6
1992	348337	374220	−25883	10.6	10.5	13.1
1993	434895	464230	−29335	24.8	24.1	12.6
1994	521810	579262	−57452	20.0	24.8	11.2
1995	624220	682372	−58152	19.6	17.8	10.7
1996	740799	793755	−529.56	18.7	16.3	10.9
1997	865114	923356	−58242	16.8	16.3	11.6
1998	987595	1079818	−92223	14.2	16.9	12.6
1999	1144408	1318767	−174359	15.9	22.1	13.9
2000	1339520	1588650	−249130	17.0	20.5	15.0
2001	1638604	1890258	−251654	22.3	19.0	16.8
2002	1890364	2205315	−314951	15.4	16.7	18.0
2003	2171525	2464995	−293470	14.9	11.8	18.5
2004	2635588	2836079	−200491			

مجمل القيمة الإنتاجية للزراعة والتحريج وتربية المواشي وصيد الأسماك والدليل لها

العام	القيمة المطلقة (مليار يوان)	الدليل (عام 1978 = 100)

	مجمل القيمة الإنتاجية للزراعة والتحريج وتربية المواشي وصيد الأسماك	* الزراعة	* التحريج	* تربية المواشي	* صيد الأسماك	مجمل القيمة الإنتاجية للزراعة والتحريج وتربية المواشي وصيد الأسماك	* الزراعة	* التحريج	* تربية المواشي	* صيد الأسماك
1978	139.70	111.75	4.81	20.93	2.21					
1980	192.26	145.41	8.14	35.42	3.29	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1985	361.95	250.64	18.87	79.83	12.61					
1989	653.47	410.06	28.49	180.04	34.88					
1990	766.21	495.43	33.03	196.70	41.06	203.9	186.5	179.5	282.0	346.7
1991	815.70	514.64	36.79	215.92	48.35					
1992	908.47	558.80	42.26	246.05	61.35					
1993	1099.55	660.51	49.40	301.44	88.20					
1994	1575.05	916.92	61.11	467.20	129.82					
1995	2034.09	1188.46	70.99	604.50	170.13					
1996	2235.37	1353.98	77.80	601.55	202.04					
1997	2378.84	1385.25	81.78	683.54	228.27					
1998	2454.19	1424.19	85.13	702.58	242.29					
1999	2451.91	1410.62	88.63	699.76	252.90					
2000	2491.58	1387.36	93.65	739.31	271.26	391.5	287.6	314.7	724.5	1152.9
2001	2617.96	1446.28	93.88	796.31	281.50					
2002	2739.08	1493.15	103.35	845.46	297.11					
2003	2969.18	1487.01	123.99	953.88	313.76	444.8	310.8	360.9	875.9	1338.3
2004	3623.90	1813.84	132.71	1217.38	360.56	478.2	337.2	368.2	939.0	1418.6

كمية المنتجات الصناعية

الموضوع	عام 2002	عام 2003	عام 2004
الألياف الكيماوية (ألف طن)	9912.0	11811.5	14245
الغزل (ألف طن)	8500.0	9835.8	11200
القماش (مليون متر)	32239	35352	42000
القماش الخالص (مليون متر)	17254	20086	
كمية الغزل الرفيع المحولة من إنتاج منتجات تريكو (ألف طن)	1165.2	914.5	
خيوط صوف (ألف طن)	515.0	657.4	
الحرير (ألف طن)	98.2	111.0	
المنتجات الصوفية (ألف متر)	326912.1	442945.8	
الأوراق الميكانيكية وألواح الكرتون (ألف طن)	46669.9	48493.3	48630

الثلاجات (ألف)	15988.7	22425.6	30334
المجمدات (ألف)	4648.5	5673.2	
الغسالات (ألف)	15957.6	19644.6	23489
مصاصات الغبار (ألف)	16111.6	21853.5	
المراوح الكهربائية (ألف)	107613.3	129809.2	
المكيفات (ألف)	31351.1	48208.6	66462
مصارف الدخان (ألف)	4264.6	4772.5	
أدوات الفخار والخزف اليومية (مليون)	16467	9620	
المنظفات الإصطناعية (ألف طن)	3483.2	3867.9	4764
الملح الخام (ألف طن)	36024.3	34377.0	37100
السكر (ألف طن)	9260.0	10839.4	10180
السجائر (ألف كرتون)	34670.8	35808.6	
المعلبات (ألف طن)	3751.7	4363.8	
الخمور (ألف طن)	7395.7	6474.9	
البيرا (ألف طن)	24027.0	25404.8	
الزيوت النباتية الصالحة للأكل (ألف طن)	15312.2	15842.9	
الأدوية الجاهزة الصينية (ألف طن)	943.2	709.1	
الأدوية الكيماوية (ألف طن)	739.3	994.2	
التلفزيونات الملونة (ألف)	51550.0	65414.0	73288
فيديو (ألف)	15620.2	20294.7	
مسجلات الستريو (ألف)	48357.0	55418.2	
ماكنات التصوير (ألف)	53096.1	61981.4	
الأسمدة الكيماوية الزراعية (ألف طن)	37910.0	38813.1	44695.0
* الأسمدة النتروجينية (ألف طن)	28084.8	28145.2	
الأسمدة الفوسفورية (ألف طن)	8010.3	9780.8	
المبيدات الزراعية الكيماوية (ألف طن)	929.0	767.2	
الراتنيج البلاستيكي والمواد المبلمرة (ألف طن)	14556.7	16520.8	
المطاط الإصطناعية (ألف طن)	1362.1	1348.3	
إطارات العجلات الخارجية (ألف)	163065.9	193119.6	
معدات المناجم (ألف طن)	840.4	790.8	
المعدات للصناعة الكيماوية (ألف طن)	281.2	292.8	
معدات توليد الكهرباء (عشرة آلاف كيلوواط)	2120.84	3700.62	
ماكنات قطع المعادن (ألف)	308.6	305.8	
السيارات (ألف)	3251.0	4443.9	5074
* الشاحنات (ألف)	1092.0	1124.4	
الباصات (ألف)	864.7	997.8	
سيارات الركوب (ألف)	1092.0	2020.1	2314
الدراجات النارية (ألف)	11988.0	14613.4	50013
الدراجات (ألف)	39575.2	54517.0	
الجرارات المتوسطة والكبيرة (ألف)	45.4	48.8	
المحركات الداخلية الاحتراق (عشرة آلاف كيلوواط)	28505.75	31851.30	
حافلات الركوب بالسكك الحديدية (حافلة)	2856	1525	
حافلات الشحن بالسكك الحديدية (ألف)	31.3	31.2	
معدات الاتصالات بالموجات الحاملة (ألف)	4.2	4.8	

الهواتف المحمولة (ألف)	121463.5	182313.7	233446
أجهزة التلفونات (ألف)	118924.2	129359.0	
ماكينات فاكس (ألف)	2972.9	7465.8	
الأشرطة المغنطيسية (تحول إلى 30ر6 مم) (مليون متر)	25838	23870	
الأقراص المغنطيسية المرنة (مليون قرص)	718	671	
الكمبيوترات (كمبيوتر)	26622	50910	54446
الحاسبات الإلكترونية الدقيقة (ألف حاسبة)	14635.1	32167.0	45124
الدوائر المتكاملة الكهربائية شبه الموصلات الكبيرة (مليون دائرة)	4132	6863	21150
ماكينات الاستنساخ (ألف ماكينة)	2073.9	2641.7	3246
الفحم الخام (مليون طن)	1380	1667	1956
النفط الخام (ألف طن)	167000.0	169599.8	175000
البنزين (ألف طن)	43207.6	47908.6	
الديزل (ألف طن)	77061.0	85327.8	
الغاز الطبيعي (مليون متر مكعب)	32661	35015	41490
كمية توليد الكهرباء (مليون كيلوواط/ ساعة)	1654000	1910575	2187000
* الكهرمائية (مليون كيلوواط/ ساعة)	287974	283681	328000
الحديد الغشيم (ألف طن)	170846.0	213666.8	251850
الفولاذ (ألف طن)	182366.1	222336.0	272800
المنتجات الفولاذية (ألف طن)	192515.9	241080.1	297230
* قضبان السكة الحديدية الثقيلة (ألف طن)	1356.5	1224.6	
المنتجات الفولاذية الكبيرة العادية (ألف طن)	2678.2	3093.1	
المنتجات الفولاذية المتوسطة العادية (ألف طن)	7315.6	7297.7	
المنتجات الفولاذية الصغيرة العادية (ألف طن)	50933.2	67793.5	
الفولاذ المشكلة الرفيعة الجودة (ألف طن)	11285.6	13774.1	
القضبان السلكية (ألف طن)	35623.5	40267.3	
الصفائح الفولاذية السميكة (ألف طن)	1035.3	1329.9	
السفائح الفولاذية المتوسطة (ألف طن)	24603.1	32814.2	
الصفائح الفولاذية الخفيفة (ألف طن)	22445.0	23962.1	
الألواح الفولاذية السليكونية (ألف طن)	1845.2	1932.2	
الأنابيب الفولاذية غير الملحمة (ألف طن)	6083.0	6999.0	
فحم الكوك (ألف طن)	142798.1	177757.1	177490
الإسمنت (ألف طن)	725000.0	862081.1	970000
الزجاج اللوحي الممتاز (عشرة آلاف صندوق ثقل)	23445.56	27702.60	30058.00
الأخشاب (ألف متر مكعب)	44360.7	47588.7	
حامض الكبريتيك (ألف طن)	30504.0	33712.2	39942
كربونات الصوديوم (ألف طن)	10331.5	11335.6	
هيدروكسيد الصوديوم (ألف طن)	8779.7	9452.7	
أمونيا إصطناعية (ألف طن)	36752.5	38226.5	

ملاحظة:

1 – يحتوي الغزل على الغزل القطني الخالص والغزل القطني الخليط والغزل المنسوج بالألياف الكيماوية الخالصة، ولا تحتوى على الخيوط القطنية والغزل الليفي البديل والغزل اليدوي النسج.

2 – الأقمشة تشمل الأقمشة القطنية الصافية والمختلطة، والأقمشة الليفية الكيماوية النقية، لكن لا تشمل الأقمشة الليفية البديلة والأقمشة اليدوية النسج والخيوط الليفية.

3 – منتجات التريكو تعادل كمية استخدام الغزل القطني.

4 – الأسمدة الكيماوية الزراعية تحسب بالعنصر الفعال 100% .
5 – تشير معدات توليد الكهرباء إلى مجموعة المولدات الهيدرولية والمولدات التربينية البخارية والمولدات التربينية الغازية، كل واحدة منها فوق 500 كيلوواط.
6 –ماكينات قطع المعادن لا يحتوى على ثقابات نضدية والجلاخات وماكينات الصقل.
7 – تشير الجرارات إلى الجرارات على العجلات والجرارات المزنجرة بقوة 7ر14 كيلوواط وما فوق. أما المقلبات التي تركب بالجرارات المنتجة في المصنع نفسه فتحسب كمية المقلبات فقط.
8 –الفحم الخام يحتوى على الفحم الحجري الصلب والفحم الحجري القيري والفحم البني الداكن (ليكنات)، ولا يحتوى على الفحم الحجري المرمد.
9 –النفط الخام يحتوى على النفط الخام الطبيعي والنفط الخام الإصطناعي.
10– المنتجات الفولاذية الجاهزة لقد نبذت المنتجات الفولاذية المعالجة بصورة متكررة.

الأساسية لقضية التعليم

الموضوع	عام 1995	عام 2000	عام 2002	عام 2003	عام 2004
عدد المدارس (مدرسة)					
المدارس العليا العادية	1054	1041	1396	1552	1731
المدارس المتوسطة العادية	95216	89763	90422	89398	91543
* المدارس المتخصصة المتوسطة العادية	4049	3646	2953	3065	3047
المدارس المتوسطة العادية	81020	77268	80067	79490	79058
المدارس الثانوية	13991	14564	15406	15779	
المدارس الإعدادية	67029	62704	64661	63711	
المدارس المتوسطة المهنية	10147	8849	7402	6843	
المدارس الإبتدائية	668685	553622	456903	425846	394183
مدارس التعليم الخاص	1379	1539	1540	1551	1560
روضات الأطفال	180438	175836	111752	116390	118000
المعلمون المتخصصون (ألف معلم)					
المدارس العليا العادية	401	463	618	725	858
المدارس المتوسطة العادية	3883	4581	4894	5025	5353
* المدارس المتخصصة المتوسطة	257	256	208	199	197
المدارس المتوسطة العادية	3334	4005	4376	4537	4668
المدارس الثانوية	551	757	946	1071	
المدارس الإعدادية	2784	3249	3430	3467	
المدارس المتوسطة المهنية	292	320	310	289	
المدارس الإبتدائية	5664	5860	5779	5703	5629
التعليم الخاص	25	32	30	30	31
روضات الأطفال	875	856	571	613	656
عدد الطلاب الجدد (ألف طالب)					
المدارس العليا العادية	926	2206	3205	3822	4473
المدارس المتوسطة العادية	23540	30513	33012	33534	34427
*المدارس المتخصصة المتوصطة	1326	1277	1553	1839	2038
المدارس المتوسطة العادية	20259	27360	29290	29474	28997

المدارس الثانوية	2737	4727	6767	7521	
المدارس الإعدادية	17523	22633	22523	21953	
المدارس المتوسطة المهنية	1900	1827	2169	2221	
المدارس الإبتدائية	25318	19465	19528	18294	17470
التعليم الخاص	56	53	53	49	51
روضات الأطفال	19724	15311	13736	13168	13503
عدد الطلاب (ألف طالب)					
المدارس العاليا العادية	2906	5561	9034	11086	13335
المدارس المتوسطة العادية	61915	83616	92557	96138	100546
* المدارس المتخصصة المتوسطة	3722	4895	4564	5024	5545
المدارس المتوسطة	53710	73689	82879	85832	86954
المدارس الثانوية	7132	12013	16838	19648	
المدارس الإعدادية	46578	61676	66041	66184	
المدارس المتوسطة المهنية	4483	5032	5115	5282	
المدارس الإبتدائية	131952	130133	121567	116897	112462
التعليم الخاص	296	378	375	365	372
روضات الأطفال	27112	22442	20360	20039	20894
عدد الخريجين (ألف خريج)					
المدارس العليا العادية	805	950	1337	1877	2391
المدارس المتوسطة العادية	16369	22356	25532	27377	29542
*المدارس المتخصصة المتوسطة	839	1507	1442	1484	1406
المدارس المتوسطة العادية	14290	19086	22636	24537	26137
المدارس الثانوية	2016	3015	3838	4581	
المدارس الإعدادية	12274	16071	18799	19965	
المدارس المتوسطة المهنية	1240	1763	1454	1355	
المدارس الإبتدائية	19615	24192	23519	22679	21352
التعليم الخاص	19	43	44	45	47

الأحوال الأساسية لنشاطات العلوم والتكنولوجيا في البلاد كلها

الموضوع	عام 1999	عام 2000	عام 2001	عام 2002	عام 2003	عام 2004
نشاطات العلوم والتكنولوجيا						
عدد العاملين المشتركين في نشاطات العلوم والتكنولوجيا (ألف نسمة)	**2906**	**3224**	**3141**	**3222**	**3284**	
*العلماء والمهندسون	1595	2046	2072	2172	2255	
العاملون المشتركون في البحوث والتجربات والمتساوون طوال ساعات الدوام (ألف عامل/عام)	**822**	**922**	**957**	**1035**	**1095**	**1160**
*العلماء والمهندسون	531	695	743	810	862	920
قيمة تدبير نفقات العلوم والتكنولوجيا (مليار يوان)	**146.06**	**234.67**	**258.94**	**293.80**	**345.91**	
*أموال الحكومة	47.30	59.34	65.64	77.62	83.93	
أموال المؤسسات	74.59	129.64	145.84	167.67	205.35	

	25.93	20.19	19.08	19.62	12.30	قروض من الأجهزة المصرفية
	312.16	**267.15**	**231.25**	**205.02**	**128.49**	**المصروفات الداخلية لنفقات العلوم والتكنولوجيا (مليار يوان)**
	75.15	65.46	54.93	47.58	27.02	*نفقات حول تقديم خدمات العمل
	85.24	72.26	69.23	60.73	35.74	نفقات شراء وبناء الأصول الثابتة
184.30	**153.96**	**128.76**	**104.25**	**89.57**	**67.89**	**مصروفات نفقات البحوث وتنمية التجربة (مليار يوان)**
	8.77	7.38	5.22	4.67	3.39	البحوث الأساسية
	31.14	24.67	17.59	15.19	15.15	البحوث التطبيقية
	114.05	96.72	81.43	69.70	49.35	تنمية التجربة
1.35	**1.31**	**1.23**	**1.07**	**1.00**	**0.83**	**نسبة مصروفات نفقات البحوث وتنمية التجربة من الناتج المحلي الإجمالي (%)**
						المنتجات العلمية وجوائز الدولة
31720	30486	26697	28448	32858	31060	عدد المنتجات العلمية والتكنولوجية المسجل (عدد)
28	19	21	14	23	69	جوائز الإختراعات العلمية الوطنية (جائزة)
244	**216**	**218**	**191**	**250**	**476**	جوائز التقدم العلمي والتكنولوجي الوطني (جائزة)
133.4	108.5	88.4	78.3	65.1	52.3	**قيمة الصفقات في الأسواق (مليار يوان)**
353800	308487	252631	203573	170682	134239	كمية قبول طلبات براءات الاختراع (براءة اختراع)
	105318	80232	63204	51747	36694	اختراعات
	109115	93139	79722	68815	57492	الأنماط الجديدة العملية
	94054	79260	60647	50120	40053	تصميم المظهر الخارجي
190200	**182226**	**132399**	**114251**	**105345**	**100156**	**كمية تخويل لطلبات براءات اختراع (عدد)**
	37154	21473	16296	12683	7637	اختراعات
	68906	57484	54359	54743	56368	الأنماط الجديدة العملية
	76166	53442	43596	37919	36151	تصميم المظهر الخارجي